

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
CEZA VE CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU ANABİLİM DALI

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA DAİR GÜNCEL TARTIŞMALAR

ÇALIŞTAY SONUÇ BİLDİRGESİ
1 KASIM 2025

Prof. Dr. Adem Sözüer - Dr. Öğr. Üyesi Mualla Buket Soygüt

İstanbul Bilgi Üniversitesi
İNSAN HAKLARI HUKUKU
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ

İstanbul
Bilgi Üniversitesi

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
CEZA VE CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU ANABİLİM DALI

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA DAİR
GÜNCEL TARTIŞMALAR

ÇALIŞTAY SONUÇ BİLDİRGESİ
1 KASIM 2025

Prof. Dr. Adem Sözüer - Dr. Öğr. Üyesi Mualla Buket Soygüt

Bu rapor, 1 Kasım 2025 tarihinde İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı tarafından düzenlenen ve aşağıda isimleri bulunan bilim insanları ve uzmanların katılımıyla gerçekleştirilen “Suça Sürüklenen Çocuklara Dair Güncel Tartışmalar” başlıklı çalıştayın sonuç bildirgesidir. Rapor, Prof. Dr. Adem Sözüer ile Dr. Öğr. Üyesi Mualla Buket Soygüt tarafından hazırlanmış olup Ar. Gör. Yusuf Ziya Tan ile Ar. Gör. Biran Arıkan raporun düzenlenmesine katkıda bulunmuşlardır. Sonuç bildirgesinin ekinde yer alan “Türkiye’de Sosyal Çalışmacıların Çocuklarla İlgili Kurumlarda Rolü ve Karşılaştıkları Sorunlar” başlıklı ek rapor ise Sosyoloji Mezunları Derneği Başkanı Özgür Aktükün tarafından hazırlanmıştır.

Raporu Hazırlayanlar

Prof. Dr. Adem Sözüer - adem.sozuer@bilgi.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Mualla Buket Soygüt - buket.soygut@bilgi.edu.tr

Çalıştay Katılımcıları

1. Prof. Dr. Adem Sözüer (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
2. Prof. Dr. Bengi Semerci (Psikiyatrist)
3. Prof. Dr. Feridun Yenisey (Bahçeşehir Üniversitesi)
4. Doç. Dr. Eylem Ümit Atılgan (Girne Üniversitesi)
5. Dr. Öğr. Üyesi Tülay Kitapçıoğlu Yüksel (Kırklareli Üniversitesi)
6. Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Cankurt (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
7. Dr. Öğr. Üyesi Asuman İnceoğlu (İst. Bilgi Üniversitesi)
8. Dr. Öğr. Üyesi Fulya Eroğlu (Altınbaş Üniversitesi)
9. Av. Dr. Selmin Cansu Demir (TÇYOV- Özyeğin Üniversitesi)
10. Dr. Öğr. Üyesi Öznur Sevdiren (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
11. Dr. Öğr. Üyesi Mualla Buket Soygüt (İstanbul Bilgi Üniversitesi-TCHD)
12. Av. Cansu Şekerci (Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği -CİSST)
13. Özgür Aktükün (Sosyoloji Mezunları Derneği)
14. Merve Merdane (Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı)
15. Av. Ayşenur Demirkale (İstanbul Barosu)
16. Av. Hülya Gülbahar (Eşitlik için Kadın Platformu-EŞİK)
17. Av. Seda Akço (İstanbul Barosu)
18. Av. Kardelen Ateşçi (İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi)

Bu raporda dile getirilen görüşler raporun yazarlarına aittir. Rapor içeriği herhangi bir şekilde İstanbul Bilgi Üniversitesi’nin yahut İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin görüş veya tutumunu yansıtmaz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
I. ÇOCUKLUK KAVRAMININ TARİHSEL, FELSEFİ VE HUKUKSAL GELİŞİMİ.....	9
II. ÇOCUK VE SUÇ İLİŞKİSİNDE EKSİKLİKLER VE YÜKÜMLÜ AKTÖRLER	12
A. Yoksulluk ve Çocukların Suçla İlişkilendirilmesinde Yapısal Etkiler.....	12
B. Sosyal Hizmet Sisteminin Yetersizliği ve Koruyucu Mekanizmalar	13
C. Kurumsal Sorumluluk ve Uygulamadaki Eksiklikler	13
D. Sosyal İnceleme Raporları ve Uygulama	14
E. Çocuğun Hak Öznesi Olarak Tanınması Gereği	15
III. ÇOCUKLARIN ÇETELER TARAFINDAN KULLANILMASI: KARŞI ARGÜMANLAR VE DEĞERLENDİRMESİ	16
IV. MAĞDUR ÇOCUK – SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK AYRIMI VE UYGULAMADAKİ SORUNLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	17
V. 11. YARGI PAKETİNDEKİ ÇOCUK CEZA ADALETİNE İLİŞKİN DÜZENLEMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ	18
A. Mevcut Düzenlemenin Niteliği ve Kazanılmış Haklar	20
B. Çocuk Koruma Kanunu’nda Yapılmak İstenip de Yapılamayanlar.....	21
C. Çocuk Koruma Kanunu’nda Yer Alıp Uygulanmayanlar	21
D. Kanun Teklifi ve Düzenleme Sorunları	22
VI. ÇOCUKLARIN HAPSEDİLMESİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME.....	23
A. Hapishanelerin Bilinmezliği.....	23
B. Cezaların Artırılması, Suçu Önler mi?	24
C. Hapsedilmenin Şiddet ile İlişkisi.....	27
VII. CEZALARIN AĞIRLAŞTIRILMASI VE ÇOCUK SUÇLULUĞUNA ETKİSİNE DAİR ABD ÖRNEĞİ VE ELEŞTİRİSİ	27
VIII. ÇOCUK CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MEVCUT DURUM	29
A. Düzenleme Taslağında Öngörülen Değişiklikler	30
B. İdari Gözlem Kurullarının Yetkisi ve Denetim Sorunu	30
C. Çocuk Görüşmeleri ve Nitel Bulgular.....	30
IX. ÇOCUK ADALETİ, AİLE POLİTİKALARI VE EMPATİ GELİŞİMİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	31
A. Yargılama Sürecinde Koruyucu Tedbirlerinin Uygulanmaması.....	31
B. Çocuk Savcılığının Yokluğu	32
C. Çocuk Hukuku Alanında Uzmanlaşma Eksikliği.....	32
D. Veri Eksikliği ve Şeffaflık Sorunu	32
E. Çocuk Adaletinde Empati Gelişimi ve Bilimsel Veriler	33
F. Koruyucu Ailelik Mekanizmasının İşleyişi ve Geliştirilmesi İhtiyacı.....	34

X. ÇOCUKLAR İÇİN MUTLAKA ONARICI ADALET	34
A. Çocuklar Bakımından Onarıcı Adaletin Önemi	34
B. Ülkemizde Uzlaştırmanın Uygulanamamasındaki Yapısal Nedenler ve Sorunlar	35
C. Uzlaştırmanın Yaygınlaştırılması İçin Öneriler	36
D. Diğer Ülkelerdeki İyi Uygulama Örnekleri	38
1. Almanya Örneği	38
2. İtalya Örneği.....	39
3. İspanya Örneği	40
4. Portekiz Örneği	41
E. Türkiye’den İyi Uygulama Örneği Olarak Gençlik Merkezi Programı (TÇYOV) ve 6 Aylık Uygulama Sonuçları.....	43
1. Gençlik Merkezi Programının Yapısı ve Uygulaması	44
2. Programın Etki İzleme ve Değerlendirme Sonuçları	44
3. Çocuk Katılımının Değişime Etkisi	45
SONUÇ VE ÖNERİLER	46
1. Karşılaştırmalı Değerlendirme ve Türkiye’ye Yansımalar	46
2. Suç Politikasındaki Yapısal Değişim ve Taslağın Niteliği	46
3. Normatif Belirsizlik, Takdir Yetkisi ve Hukuk Güvenliği.....	47
4. Bilimsel Temel, Gelişimsel Veriler ve Uzman Görüşü Eksikliği	47
5. Usul Hükümlerindeki Eksiklikler ve Yargılama Sürecindeki Dengesizlik.....	48
6. Hapsedilmenin Ters Etkileri, Yeniden Suç İşleme Oranları ve İnfaz Politikası	49
7. Türkiye’de Çocukların Sosyal Durumu ve Suçun Temel Nedenleri.....	50
8. Alternatif Yaklaşımlar, Sosyal Politikalar ve Önleyici Çalışmalar.....	51
9. Çetelerle Mücadele ve Politika Yapıcılar için Değerlendirme Çerçevesi.....	52
10. Kurumsal Yapı, Uzmanlaşma ve Veri Şeffaflığına İlişkin Öneriler	52
11. Çocuk Hakları, Medya, Aile ve Toplum Temelli Önleyici Mekanizmalar.....	53
12. Çocuk Ceza Hukuku Alanında Normatif ve Yapısal Öneriler	54
13. Ceza Politikası: Artırımların Hedefi ve Çocuk–Yetişkin Ayrımı	55
14. Genel Sonuç ve Temel İlke	56
ÇALIŞTAY KATILIMCILARI	58
EK RAPOR: TÜRKİYE’DE SOSYAL ÇALIŞMACILARIN ÇOCUKLARLA İLGİLİ KURUMLARDA ROLÜ VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR	59

ÖNSÖZ

Çocukların yaşam haklarının korunması devletin en temel görevidir. Bununla birlikte, ceza adaletine dair sorunlar doğru bir biçimde teşhis edilmediğinde üretilecek olan politikaların hatalı olması ve sorunları çözmek bir yana derinleştirmesi kaçınılmazdır. Toplumun derinden sarsan ve son derece insani bir hassasiyet uyandıran elim bir olay olarak 15 yaşındaki Ahmet Mattia Minguzzi'nin yine bir çocuk tarafından öldürülmesinin ardından güvenlik ve çeteleşme gerekçeleriyle öne sürülen bir yasa önerisi ile karşı karşıya kalmış bulunmaktayız. Nitekim çocukların suçla ilişkilendirme oranlarının arttığı bir gerçektir ve tüm çocukları korumakla yükümlü olan devlet bu konuda da köklü tedbirler almalıdır. Ancak öncelikle sorulması gereken soru bu oranların neden artmakta olduğudur. Aşağıda ayrıntıları verileceği üzere Türkiye'de 1926 yılından bu yana suça sürüklenen çocuklara yönelik hapis cezaları günümüze kadar hep artırılmış; ancak suçla ilişkilendirme oranı düşmemiş, aksine yükselmiştir. Dolayısıyla bir çocuğun yaşam hakkının ihlal edildiği olayın yarattığı infial, çocukların suça sürüklenmesine yol açan yapısal nedenlerin göz ardı edilmesine ve asıl sorumluların sorumluluklarının görünmez kılınmasına neden olmamalıdır.

Bir çocuğun suçla ilişkilendirilmesi toplumsal bozulmanın en önemli göstergesi olarak nitelendirilebilir. Bu itibarla çok disiplinli biçimde, uzun vadede üzerinde çalışılması gereken bir vaka haline gelmiştir. Bununla birlikte, üzücü olayın sonrasında çocuk adalet sisteminin yapısal nedenlerden uzak biçimde salt münferit bir veya birkaç olay üzerinden ve salt toplumsal infiali sönmülendirmek amacıyla yeniden şekillendirilmeye çalışılması hem sosyolojik gerçeklere hem de bilimsel veriler ve evrensel ilkelere göre şekillenmesi gereken suç ve ceza politikasına aykırıdır. Kaldı ki, bu şekilde ceza adalet sistemindeki cezasızlık sorunu da örtbas edilmek istenmektedir. Oysa cezasızlık sorunu esas olarak çocuklar için değil yetişkinler bakımından geçerlidir. Suçun karşılığı olan ceza verilmedikçe ve /veya infaz edilmedikçe cesaretlendirme devlet eliyle yapılmış olur. Cezasızlık, kadın cinayetleri, kadına şiddet gibi belli suçlarda “faile bir şey olmaz” algısının toplumsal kabulü gibi pek çok olumsuz sonuca da yol açmaktadır. Uzun yıllardır muhaliflerin, politikacı, sanatçı, gazeteci gibi kişilerin cezaevlerinde haksız bir şekilde tutulmasıyla yaşanan kalabalıklaşma sorunu, bir süredir “yargı paketleri” adı altında “infaz kanunu değişiklikleri” ile üstü örtülü af, erteleme, infaz indirimleri

gibi hatalı politikalarla giderilmeye çalışılmaktadır. Suç ve ceza politikasına aykırı olan bu yasal değişiklikler şiddet eğilimi olup tehlikeliliği giderilmemiş olan pek çok mahpusun topluma karışmasına neden olmakta ve cezasızlık sorunu bu şekilde yetişkinler bakımından ortaya çıkmaktadır.

Çocuklar bakımından ise durum farklı değerlendirilmelidir. Tarafı olduğumuz başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere tüm uluslararası metinler çocuğun üstün yararı ilkesine¹ dayanmakta olup temelde çocuklara yetişkinlerden farklı muamele edilmesini öngörür. Türk Ceza Kanunu'nun 32. maddesinde düzenlenen çocuklara yönelik indirimler, çocuğun bilişsel ve fizyolojik gelişiminin yetişkinler gibi tam olmamasına; bir başka deyişle bilimsel ve tıbbi verilere dayanmaktadır. Benzer yasal düzenlemeler dünyanın her yerinde bulunmaktadır, nitekim çocuğun üstün yararı evrensel bir ilkedir. Türkiye'de 12 yaşın doldurulmasıyla ceza ehliyeti başlamasına rağmen bazı ülkelerde bu yaşın başlangıcı 14 olarak belirlenmiştir. Türkiye'de, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye uygun olarak 18 yaşına kadar süren çocukluk dönemi, kimi ülkelerde daha korumacı bir yaklaşımla 21 ve hatta 24 yaşa kadar çekilebilmektedir.

Çocukların temyiz kudreti, TCK'nın lafzıyla "işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneği" tam olmadığından, çocuklar bakımından ceza yerine güvenlik tedbirleri uygulanması esastır. Almanya, İspanya, Portekiz, Norveç gibi sistemlerde de cezalar ikincil olarak gündeme gelmektedir. Esas olan, suça sürüklenen çocuğun korunması ve rehabilitasyonudur. Zira, anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği tam olarak gelişmemiş olduğundan çocuklar bakımından cezanın "ödetme" fonksiyonunu yerine getirmesi mümkün değildir.

Türk Ceza Hukuku sistemi de çocuklar bakımından güvenlik tedbirleri yaptırımını üzerine kuruludur. 2005 yılında yürürlüğe konulan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK m. 5),

¹ Çocuğun üstün yararı ilkesi, sözleşmenin 3. Maddesinde düzenlenmekle birlikte dinamik bir kavram olması nedeniyle tanımının yapılmadığı söylenebilir. BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 14 Numaralı Genel Yorumunda, "Çocuk Hakları Komitesi (Komite) madde 3, paragraf 1'i çocuğun tüm haklarının yorumlanmasında ve yaşama geçirilmesinde geçerlilik taşıyan, Sözleşme'nin dört genel ilkesinden biri olarak belirlemiştir ve bu ilkeyi özel durum ve koşullara uygun değerlendirmeler gerektiren dinamik bir kavram olarak görmektedir... Çocuğun yüksek yararı kavramı karmaşıktır ve içeriği tek tek özel durumlarda belirlenmelidir. (...) Dolayısıyla, çocuğun yüksek yararı kavramı esnek ve uyarlanabilir özellik taşımaktadır. Kavram, kişisel durum, koşullar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak ilgili çocuğun ya da çocukların özel durumuna göre uyarlanmalı ve tanımlanmalıdır. (...) Her iki durumda da, değerlendirme ve belirleme, Sözleşme ve İhtiyari Protokollerinde yer alan haklara tam saygı çerçevesinde gerçekleştirilmelidir". Bkz.

<https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumla r%C4%B1.pdf>

danışmanlık, eğitimi, bakım, sağlık, barınma başlığı altında pek çok güvenlik tedbiri öngörmektedir. Ne var ki, bu tedbirlerin uygulanması için öncelikle güçlü bir iradeye, nitelikli ve yeterli sayıda personele, kurumsal işbirliği ve organizasyon gibi altyapı eksikliklerinin giderilmesine ihtiyaç vardır. Adli sisteme girmiş çocuklar için ise rehabilitasyon amaçlı uygulamaların özellikle güçlendirilmesi gerekir.

Ancak bundan da önce çocukları suça iten nedenlerin belirlenmesi ve bunların ortadan kaldırılması için bütüncül politikaların benimsenmeli; bunun için bilim insanları ve sivil toplum da sürece katılmalıdır. Nitekim, ultima ratio nitelikte olan ceza hukukunun esasen suç sonrası devreye girmesi suçlulukla mücadele etmede sınırlı bir etki doğurmaktadır. Çocuğun suça sürüklenmesi tek bir nedene indirgenemeyen, yapısal, sosyal, ekonomik, eğitsel ve çevresel faktörlerin birleşimiyle ortaya çıkan çok boyutlu bir süreçtir. Bu nedenle bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekir.

Toplumsal ve yapısal koşullar çocuğun suçla ilişkilenmesinde başlıca risk faktörleridir. Göç ve yerinden edilme süreçlerinde yaşanan travmalar, toplumsal dışlanma, etnik ayrımcılık, dezavantajlı mahallelerde fırsat eşitsizliği ve çocuk koruma politikalarının yetersizliği bu faktörler arasında sayılabilmektedir. Çocuk koruma, sosyal hizmet ve eğitim sistemleri arasındaki koordinasyon eksikliği çocuğun destek mekanizmalarına erişimini zorlaştırmaktadır. Sosyoekonomik koşullar ve çocuğun yaşadığı çevre, onun suçla temas riskini artıran diğer etkenlerdir. Yoksulluk, güvensiz mahallelerde yaşama, örgün eğitim hakkına ulaşamama gibi kamu hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler belirli bölgelerde çete yapılanmalarına ortam sağlamakta, çocuğu savunmasız hale getirmektedir. Okul ve eğitim sisteminin niteliği de belirleyicidir. Olumsuz okul iklimi, akran zorbalığı, öğretmen-öğrenci ilişkisinin zayıflığı ve rehberlik hizmetlerinin yetersizliği çocuğun hem okuldan kopmasına hem de riskli çevrelere yönelmesine neden olabilmektedir.

Aile içi ihmal ve istismar, aile içi şiddet ortamında büyüme, parçalanmış aile yapısı, ebeveynlerde madde bağımlılığı veya ruh sağlığı sorunları ve ebeveyn denetiminin yetersizliği çocukların suça sürüklenmesinde sık görülen temel etkenler arasındadır. Ekonomik yoksulluk ve temel ihtiyaçların karşılanamaması da çocuğun riskli davranışlara yönelmesini doğrudan etkileyen bir diğer önemli faktördür.

Akran grupları çocuk ve ergen davranışlarında güçlü bir belirleyicidir. Suçla ilişkilenmiş arkadaş çevresi, suçun sosyal statü ya da güç sembolü olarak görülmesi ve sosyal medya

üzerinden suça özendirilen içeriklere maruz kalma, çocuğun davranışlarını doğrudan etkileyen önemli unsurlardır. Dijital çağla birlikte riskli davranışların normalleşmesi, siber zorbalık ve çevrimiçi suçlara yönlendirilme de yeni nesil risk faktörleri arasında yer almaktadır.

Bunun yanında, ceza adalet sistemiyle ilk temasın olumsuz olması da çocuğu suça daha fazla iten bir etki yaratabilmektedir. Erken yaşta etiketlenme, cezalandırıcı yaklaşımların rehabilitasyonun önüne geçmesi, uzun gözaltı veya tutma süreçlerinin travmayı artırması ve çocukla çalışan profesyonellerin uzmanlığının yetersiz olması çocuğun kendiyile ilgili algısını olumsuz yönde pekiştirmektedir.

Bireysel ve gelişimsel özellikler de sürecin belirleyici unsurlarıdır. Düşük öz kontrol, dürtüsellik, davranış bozuklukları, travmalar, duygusal yoksunluk, bağlanma problemleri, okul başarısızlığı ve eğitimden kopma gibi durumlar çocuğun suça yönelme ihtimalini artırmaktadır. Ergenlik döneminin getirdiği kimlik arayışı ve akran etkisine açıklık da bu eğilimi güçlendirebilmektedir.

Görüldüğü gibi çocuğu suça iten nedenler toplumsaldan bireysele doğru sıralanmaktadır. Ancak esas itibariyle bireysel nedenler de toplumsal koşullardan bağımsız değildir. Ayrıca söz konusu bireysel nedenlerin ortadan kaldırılması da devletin çocuğu koruma pozitif yükümlülüğü kapsamındadır.

Tüm bu nedenler birlikte değerlendirildiğinde, bir çocuğun suça sürüklenmesine genellikle tek bir faktörün değil, çeşitli risklerin bir araya gelmesinin yol açtığı görülmektedir. Bu nedenle öncelikli çözüm, cezalandırmaya değil; erken müdahaleye, aile ve sosyal çevrenin güçlendirilmesine, eğitimden kopuşun önlenmesine ve çocukların korunmasına yönelik kapsamlı sosyal politikaların uygulanmasına dayanmalıdır.

Kriminolojik araştırmalar sonucunda elde edilecek olan bilimsel verilerle bu nedenlerin tespit edilmesi ve düzenli olarak takip edilmesi, risk grubundaki çocukların belirlenmesini ve zamanında önleyici tedbirlerin alınmasını sağlayacaktır. Oysa ülkemizde kriminoloji bilimi henüz bir doçentlik alanı ve lisans programı düzeyine dahi ulaşamamıştır.

Devletin herhangi bir ayırım yapmaksızın her çocuğa karşı koruma yükümlülüğü vardır. Ne var ki, toplumda infial uyandıran bir olayın sıcığı ve hassasiyetiyle çocuk ceza adaleti gibi çok önemli bir konuda yasa değişikliğine gidilmesi suç ve ceza politikası bakımından doğru olmayacaktır. Bugün yapılması düşünülen değişikliklerin yarına uzanan olası riskleri

bulunmaktadır. Raporumuzda ayrıntılarıyla açıklamaya çalıştığımız bu risklerin gerçekleşmesi, çocuk haklarıyla ilgili halihazırdaki kazanımların da kaybedilmesi anlamına gelecektir.

Tüm bu düşünce ve gerekçelerle İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi olarak 1 Kasım 2025 tarihinde, bu konuda çalışan bilim insanları ve uzmanların katkılarıyla bir çalıştay gerçekleştirdik. Çalıştayın sonuç bildiğini, konuyla ilgili çalışmalara faydalı olması amacıyla başta ilgili kişiler ve kurumlar olmak üzere tüm kamuoyunun bilgisine sunmaktayız.

I. ÇOCUKLUK KAVRAMININ TARİHSEL, FELSEFİ VE HUKUKSAL GELİŞİMİ

Aslında ilk Rousseau, Locke gibi düşünürler, çocuğun kim olduğunu tartışırken farklı çerçevelerden hareket etmektedirler. Rousseau daha çok ilk günahın meyvesi olarak görülen Katolik dünyada, dini sebepler dolayısıyla çocuğun bir suç meyvesi olması durumuna karşı çıkmaktadır ve çocukluğun bir aşkın ideal, doğa durumunda olması gereken aşkın bir ideal olarak tanımlamaktadır. Locke, çocukluğu daha rasyonel ve akılla kavranabilen bir süreç olarak ele almaktadır. Çocukluk, onun perspektifine göre, gelişimsel bir evre olup şekillendirilmesi gereken bir boş levhadır. Bu görüşünü, "tabula rasa" (boş levha) kavramıyla açıklamaktadır. Zihnin doğuştan boş bir levha olduğunu ve dışsal deneyimlerle, çocukluğun üzerine yazı yazılması ile şekillendiğini ifade etmektedir. Sonrasında

Freud ve Dewey gibi farklı düşünürler, çocukluğu birbirinden farklı kuramsal zeminler üzerinden tanımlamaktadır. Ancak çocukluk kavramının asıl olarak ortaya çıkması ve çocuğun hukuksal zeminde bir birey olarak haklarının tanımlanması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında rastlamaktadır. Bu durum, özellikle savaş sonrası Avrupa nüfusunun ciddi biçimde azalmasıyla birlikte yeni neslin korunması gerekliliğinden doğmuştur. Zira bu dönemde belirgin bir nüfus politikasına duyulan ihtiyaç söz konusudur. Bu ihtiyaç doğrultusunda gelişen hukuksal düzenlemeler, çocuk hukukunun gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte, çocukluk tanımı ve çocukluğun içerdiği anlamlar toplumdaki farklılıkların göstermekte olup, bu farklılık ideolojik bir nitelik taşımaktadır.

Günümüzde çocuklar, hak öznesi olan bireyler olarak değil, "geleceğimiz/gelecek" gibi belirsiz bir zamana ertelenerek ele alınmakta; bu yaklaşım, onların bugün itibarıyla toplumsal varlıkları

yokmuşçasına bir algı üretmektedir. Çocukların bugünkü varlıklarının göz ardı edilmesi, onların farklı toplumsal alanlarda kendi öznelliklerini görünür kıldıkları alanlarda nasıl bir tutum alınacağına dair ciddi bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu nedenle öncelikle tartışılması gereken husus, çocukların insan olarak bu toplum içindeki eşit yurttaşlık haklarının nasıl tanımlanacağı, bu hakların sınırlarının ne olacağı ve yetişkinlerin çocuklarla sorumluluk temelli bir ilişkiyi hangi çerçevede kuracağıdır.

Yine “bu kişiler çocuk sayılmazlar” ya da “canavar gibi” ifadeleriyle kurulan söylem, çocukluk statüsünü öznel değerlendirmeler üzerinden tartışmaya açmaktadır. Oysa kimin çocuk olduğuna bireylerin ya da yargı makamlarının takdiriyle değil; biyolojik, gelişimsel, nörogelişimsel ve beyin gelişimine ilişkin bilimsel ölçütler temelinde karar verilmektedir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların tüm haklardan eşit biçimde yararlanmasını öngörmektedir; ancak çocuklar fiilen eşit koşullarda dünyaya gelmemektedir. Haklardan eşit yararlanamamanın başlıca nedenleri yoksulluk, eğitimle ilişkili sorunlar ve bunlarla doğrudan bağlantılı olarak, aileden başlayarak bu süreçlerin tarafımızca doğru biçimde ele alınamamasıdır.

Bu kapsamda yoksulluğun da değerlendirilmesi gerekmektedir. Yoksulluğun önemi, beyin gelişimini etkileyen unsurların başında gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bir çocuğun beslenmesi, büyümesi için yalnızca karnının doyması yeterli değildir; beyin gelişiminin sağlıklı olabilmesi için sağlıklı besine ulaşması, bakımının sağlıklı bir şekilde yapılması ve sağlık hakkına da aynı şekilde ulaşması gerekmektedir. Gittikçe artan oranda yoksulluk, baş nedenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğun beraberinde getirdiği anne babanın denetimini kaybetmesi, özellikle büyük şehirlerde kontrolün sağlanamaması, çocukların sokakta çalışmak zorunda kalmaları, hatta sokakta yaşamak zorunda kalmaları ve evden kaçan çocukların bir türlü kontrol edilememesi bu sürecin parçalarıdır. Bütün bunlar karşısında doğa boşlukları sevmemektedir. Bizim boş bıraktığımız alanları, bugün çete ya da mafya olarak adlandırılan suç örgütleri doldurmaktadır. Bu durum, koruma sisteminin baştan çökmesi sonucunu doğurmaktadır.

Eğitim sistemimiz, sınavlarda başarılı olmaya yönelik bir eğitim sistemi haline gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı ve sistemi en ufak bir başarısızlıkta çocuğu okul sisteminin dışına atma eğilimindedir. Dolayısıyla da sokağa çıkan çocuk, sokak kültürüyle, başka bir kültürle tanışmaktadır.

Çocukluk döneminin sona ermesi, bireyin karar verme, planlama, değerlendirme ve yanlışı doğrudan ayırt etme gibi üst düzey bilişsel işlevlerini yerine getiren prefrontal lobun gelişiminin tamamlanmasıyla ilişkilidir. Nörobilimsel bulgular, bu gelişim sürecinin 18 yaşta değil, ortalama olarak 21 yaş civarında tamamlandığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle çocukların ve gençlerin muhakeme, risk değerlendirme ve davranışlarını kontrol etme becerilerinde yaşanan güçlükler, bireysel irade eksikliğinden ziyade gelişimsel bir gerçekliğin sonucudur. Buna rağmen hukuk ve toplumsal pratikler, 18 yaş sınırını esas alarak çocukların yaşamlarına ilişkin pek çok alanda sıkı denetimler sürdürmekte; araç kullanımı, evden ayrılma ya da kamusal alandaki varlıkları konusunda sınırlayıcı tutumlar devam etmektedir. Bu çelişkili yaklaşım karşısında, 15 yaşındaki bireylerin “artık çocuk olmadığı” yönündeki söylemlerin bilimsel ve hukuki bir dayanağı bulunmamaktadır. Çocukların gelişim süreçleri homojen değildir. Her çocuğun sosyal, kültürel ve çevresel koşullara bağlı olarak şekillenen gelişim düzeyi farklılık göstermektedir. Bu nedenle çocukları belirli bir yaş eşiği üzerinden “çocuk” ve “yetişkin” olarak kategorik biçimde ayırmak, gelişim biliminin temel kabulleriyle bağdaşmamaktadır. Aynı aile ortamında yetişmiş iki çocuktan birinin suça sürüklenmesi, diğerinin akademik olarak başarılı olması, bireysel ahlaki farklılıklardan çok, gelişimsel ve çevresel etkenlerin belirleyiciliğine işaret etmektedir.

Benzer şekilde, çocuklar arasında “çalışan ama ders yapan” ya da “çalışıp başarısız olan” şeklinde kurulan karşılaştırmalar, çocukları yapısal eşitsizlikler bağlamından koparan ve bireysel sorumluluğu arttıran bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu tür kıyaslamalar, çocuklar açısından bir teşvik değil, aksine görünmez bir yaptırım işlevi görmektedir. Bu nedenle çocuklara ilişkin dilin ve düşünce biçimlerinin dönüştürülmesi, çocukluğun gerçekten çocukluk olarak yaşanabilmesi için temel bir gerekliliktir. Bu çerçevede çocuk tanımı ve ayrımcılık meselesi, yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda etik ve hukuki bir sorun alanı olarak ele alınmalıdır. Toplumsal pratiklerde bazı çocuklar korunmaya değer “çocuk” olarak kabul edilirken, sosyoekonomik ve kültürel koşullar nedeniyle diğer çocukların bu statüden fiilen dışlanması, açık bir ayrımcılık biçimi üretmektedir. Benzer bir dışlayıcı mantık, uluslararası siyaset ve çatışmalı bölgeler bağlamında çocuklara yönelik kullanılan genelleyici ve kriminalize edici söylemlerde de karşımıza çıkmaktadır. Oysa iç hukuk ve uluslararası çocuk hakları rejiminin temel ilkesi: çocuğu, koşullarından, davranışlarından ya da maruz kaldığı bağlamdan bağımsız olarak çocuk kabul etmektedir. Çocuğun mağdur ya da suça sürüklenen çocuk olması, çocukluk statüsünü ortadan kaldırmamakta; aksine bu statünün korunmasını daha da zorunlu kılmaktadır.

II. ÇOCUK VE SUÇ İLİŞKİSİNDE EKSİKLİKLER VE YÜKÜMLÜ AKTÖRLER

Bir çocuğun yetişmesinde, sahip olduğu değerleri hayatına içselleştirmesinde ve bu değerleri davranışlarına yansıtabilmesinde birincil sorumluluk topluma aittir. Çocuğun içinde yetiştiği sosyal çevre, onun benimsediği değerlerin ve sergilediği davranışların temel belirleyicisidir. 2005 yılında kabul edilen Çocuk Koruma Kanunu hazırlanırken, “kanunla ihtilafa düşmüş çocuk” kavramı yerine “suça sürüklenen çocuk” kavramının tercih edilmesi de bu anlayışın bir yansımasıdır. Bu kavramsal tercih, çocuğun bireysel suç faili olarak değil, toplumsal koşulların etkisiyle suça yönelmiş bir birey olarak değerlendirilmesi gerektiği yaklaşımına dayanmaktadır.

Buna karşılık, günümüz sosyal yapısında adalet duygusunun ciddi biçimde zedelendiği ve hukuk sistemine duyulan güvenin büyük ölçüde aşındığı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Hukukun kişiye göre değiştiği, keyfi uygulamaların yaygınlaştığı bir ortamda yurttaş, sorunlarının çözümünü kamu kurumlarında değil, kendi kurduğu güç ilişkilerinde aramaya başlamaktadır. Bu durum, toplumsal yapının en temel direği olan “adalet inancını” zayıflatmakta ve hukuk sistemini işlevsiz hale getirmektedir. Bu kapsamda, aşağıda yer alan alt başlıklarda çocuk ve suç arasındaki ilişkilenebilirliğe dair güncel eksiklikler ile bu alanda sorumluluk ve yükümlülük taşıyan aktörler ele alınacaktır. Bununla birlikte, belirtilen eksiklikler yalnızca bu başlıklarla sınırlı olmayıp çalışmanın diğer bölümlerinde de farklı boyutlarıyla tartışılmaktadır.

A. Yoksulluk ve Çocukların Suçla İlişkilendirilmesinde Yapısal Etkiler

Yoksulluk, yalnızca maddi imkansızlık olarak değerlendirilemez. Bu konuda en sık yapılan hata, yoksulluğu salt ekonomik bir eksiklik gibi görmek ve toplumsal-psikolojik boyutunu göz ardı etmektir. Psikoloji ve sosyoloji alanlarında yapılan çalışmalar göstermektedir ki, bir birey yaşamının uzun bir dönemini yoksulluk içinde geçirdiğinde, bu durum onun dünyayı, insanı ve toplumu algılama biçimini kalıcı biçimde etkilemektedir. Yoksulluk içinde büyüyen bireylerde, topluma ve insana karşı sorumluluk duygusu zedelenmekte; hayatta kalma içgüdüleri ön plana çıkmaktadır. Bu içgüdü, çoğu zaman şiddet davranışlarını beraberinde getirmektedir. Dünyanın hemen her coğrafyasında bu olgunun aynı şekilde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Kamu otoritesinin, yurttaşını yalnız bıraktığı ve destek mekanizmalarını kuramadığı ortamlarda, yoksulluk “kör bir şiddet döngüsüne” dönüşmekte; bu döngü hem bireysel hem de toplumsal ölçekte onarılamaz yaralar açmaktadır. Dolayısıyla, yoksulluğu önleme, toplumsal eşitsizliği

azaltma ve çocukların sağlıklı gelişim koşullarını oluşturma noktasında birinci derecede sorumluluk, bu sistemi inşa eden ve sürdüren kamu otoritelerine aittir.

B. Sosyal Hizmet Sisteminin Yetersizliği ve Koruyucu Mekanizmalar²

Türkiye’de sosyal hizmetlerin kurumsal kapasitesi son derece sınırlıdır. Bugün itibariyle tüm ülkede yalnızca elli sekiz ihtisaslaşmış sosyal hizmet kurumu bulunmaktadır. Buna karşın, danışmanlık tedbiri kararı verilen çocuk sayısı milyonları aşmıştır. Mevcut durumda bu kararların yalnızca onda biri etkin bir biçimde uygulanabilmektedir. Bunun temel nedeni, yeterli sayıda nitelikli meslek elemanının bulunmaması ve mevcut kurumların yük kapasitesinin çok üzerinde çalışmak zorunda kalmasıdır. Sosyal hizmet sistemine ayrılan bütçe incelendiğinde, yapının büyük ölçüde “sosyal yardım” temelli bir anlayışa dönüştüğü görülmektedir. Oysa sosyal hizmet, yalnızca sosyal yardım değildir. Sosyal yardım, sosyal hizmetin bütüncül yapısının küçük bir parçasıdır. Eğer sosyal hizmet politikaları yalnızca maddi yardım üzerinden yürütülürse, bilimsel temele dayanmayan bu uygulamalar, çocukları korumak yerine onları yeniden mağdur eden bir sisteme dönüştürecektir.

C. Kurumsal Sorumluluk ve Uygulamadaki Eksiklikler

Cumhurbaşkanlığı’nın 1 No’lu Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na uluslararası politika hazırlama görevi verilmiştir. Bu nedenle, uygulamada yaşanan sorunların asli muhatabı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı düzeyinde yürütülen çalışmalar, ancak çocukların travma sonrası süreçlerine yönelik müdahaleleri içermektedir. Oysa sistemin bugünkü işleyişinde, risklerin önceden tespiti ve çocukların iyilik halini koruyacak mekanizmaların devreye sokulması büyük ölçüde ihmal edilmektedir. Bu ihmal, çocukların adalet sistemi içerisinde tekrarlayan biçimde suça sürüklenen çocuk veya mağdur çocuk olarak yer almasına yol açmaktadır. Alanda görev yapan çocuk polisi, sosyal hizmet uzmanı, hakim, savcı ve avukatlar belirli eğitim süreçlerinden geçmekte ve alan bilgisine sahip olmalarına rağmen, uygulamada ciddi eksiklikler sürmektedir. Bu sorunun yalnızca “iyi bir hakim” ya da “başarılı bir avukat” yetiştirilerek çözülemeyeceği açıktır. Çocuk adalet sistemi, tüm paydaşların eşgüdümlü biçimde hareket etmesini gerektirir. Aksi halde her vaka, yalnızca bir dava dosyasına indirgenir; toplumsal sorunun kökenine inmeden, günübirlik tartışmalarla geçiştirilen bir alana dönüşür.

² Aşağıda önemine binaen sosyal hizmete ilişkin ek bir rapor ayrıca sunulmaktadır. (Hazırlayan: Özgür Aktükün-Sosyoloji Mezunları Derneği Başkanı)

D. Sosyal İnceleme Raporları ve Uygulama

Çocukların suça sürüklenme süreçlerinin ve mağduriyet durumlarının sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi bakımından sosyal inceleme raporları (SİR), çocuk adalet sistemi içinde kritik bir işlev üstlenmektedir. Bu raporlar, çocuğun bireysel özelliklerinin yanı sıra ailesel, sosyal, ekonomik ve çevresel koşullarını bütüncül biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ancak uygulamada, sosyal inceleme raporlarının büyük bir kısmı yargılama sürecine eklendikten sonra etkin biçimde izlenmemekte, raporda tespit edilen risk unsurları ve önerilen tedbirler dosya kapsamında sınırlı kalmaktadır.

İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezinin Çocuk İnfaz Rejimine Dair Politika Belgesinde³ güncel uygulamada sosyal inceleme raporları (SİR) değerlendirilmesi yapılmıştır. Belgede yer aldığı üzere, raporlar genellikle yüzeysel biçimde hazırlanmakta; çocuğun gerçek yaşam koşulları, ihmal ve istismar deneyimleri, sosyoekonomik arka planı ile bireysel ihtiyaçları yeterince analiz edilmemektedir. Bu yaklaşım, çocuk adalet sisteminin çocuğa özgü, gerçekçi ve yarar odaklı kararlar üretmesini önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Uygulamada SİR'lerin gelişimsel bir değerlendirme içermediği; çoğunlukla yalnızca olayın öyküsünün aktarılmasıyla yetinildiği, yönlendirme ve ihtiyaç analizine ilişkin bölümlerin ise eksik bırakıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra raporlar, büyük ölçüde çocuk ve ailesiyle yapılan görüşmelere dayanmakta; çocuğun okul ortamı, sosyal çevresi, öğretmenleri ya da diğer destekleyici yapılarla temas kurulmadan hazırlanmaktadır. Öte yandan SİR'leri hazırlayan kişilerin önemli bir kısmı sosyal hizmet uzmanı olmayıp, alanda yeterli uzmanlaşmaya sahip olmayan personelden oluşmaktadır. “Sosyal çalışma görevlisi” başlığı altında yürütülen bu uygulama, mesleki sınırları ve yetkinlik alanları net olmayan bir yapının oluşmasına yol açmaktadır. Ayrıca raporlar, kronolojik anlatım, vaka derinliği ve analitik tutarlılık açısından yetersiz kalmakta; öneriler çoğu zaman gerekçelendirilmeden sunulmakta ve bu durum SİR'lerin teknik bir değerlendirme metni olma niteliğini zayıflatmaktadır.

Nitekim 17 yaşında bir çocuk hakkında düzenlenen bir sosyal inceleme raporunda; çocuğun ilköğretim mezunu olduğu, eğitim yaşamı boyunca yoğun devamsızlık gösterdiği, 7. sınıfta sınıf tekrarı yaptığı, çeşitli disiplin cezalarına maruz kaldığı, marangozda çalıştığı, yaklaşık beş yıldır ailesinden ayrı yaşadığı, alkol ve madde kullandığı, anne ve babasının boşandığı, annesi ve kız

³<https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/COCUKADALETSSISTEMIVEINFAZREJIMIINEDAIRPOLITIKABELGESI.pdf>

kardeşinin düşük gelirli bir işte çalıştığı tespit edilmiştir. Bu veriler, münferit bir suç davranışından ziyade, ailevi, sosyal ve kurumsal düzeyde birden fazla risk unsurunun bir arada bulunduğunu ve sistemin erken müdahale yükümlülüğünü yerine getiremediğini göstermektedir. Benzer şekilde, yağma suçundan yargılanan 14 yaşındaki başka bir çocuk hakkında hazırlanan raporda, çocuğun okur-yazarlığının bulunmadığı, ailesinin mevsimlik işçi olduğu, abisinin cezaevinde bulunduğu, sekiz kardeşten birçoğunun okula devam etmediği ve çocuğun ciddi ihmal koşulları altında yaşadığı belirlenmiştir. Uzman tarafından eğitim ve danışmanlık tedbiri önerilmesine rağmen, bu tedbirlerin uygulanmaması ve sürecin izlenmemesi, çocuğun kısa bir süre sonra yeni bir dava dosyasında yeniden sistemle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Yine, hakkında 300 farklı hırsızlık suçu kaydı bulunan bir çocuk örneğinde, yalnızca hukuki işlemler yürütülmüş; Bakanlık tarafından herhangi bir rehabilitasyon veya koruyucu müdahale süreci başlatılmamıştır. Bu tür vakalarda çocuğun korunma ihtiyacının göz ardı edilmesi, aynı çocuğun giderek daha ağır suçlarla ilişkilendirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda çocukların suça sürüklenmesi, bireysel bir hata ya da yalnızca aileye atfedilebilecek bir kusur olarak değerlendirilemez. Aksine bu durum, yapısal ve sistemsel bir soruna, toplumsal bir göstergeye işaret etmektedir. Risk unsurlarının erken tespiti, çocukların iyilik hâlinin sürekli olarak gözetilmesi ve bu çocuklar için erişilebilir, etkin ve sürdürülebilir koruma mekanizmalarının oluşturulması devletin asli yükümlülükleri arasındadır. Çocuk adalet sistemi, ancak hak temelli, bütüncül ve bilimsel bir yaklaşımla yeniden yapılandırıldığı ölçüde adil, onarıcı ve insani bir nitelik kazanabilecektir.

E. Çocuğun Hak Öznesi Olarak Tanınması Gereği

Çocukları hak sahibi özneler olarak tanınmadığı bir yaklaşımda, çocuklara yönelik her türlü destek “iyilik”, “yardım” veya “iyi niyetli girişim” olarak kalmaya mahkumdur. Bu tür bir çerçeve, çocuklara sağlanan hizmetleri hak temelli bir yükümlülük alanı olmaktan çıkararak, takdire bağlı ve sürekliliği belirsiz uygulamalara dönüştürmektedir. Bu durum ise devletin çocuklara yönelik asli sorumluluğunu görünmez kılmakta ve çocuk haklarını ikincil bir konuma itmektedir. Çocuklara ilişkin politikaların hak temelli bir zeminde inşa edilmemesi, yalnızca hizmet sunumunun niteliğini zayıflatmakla kalmamakta; aynı zamanda sorumluluk taşıyan aktörlerin hesap verebilirliğini de ortadan kaldırmaktadır. Hak öznesi olarak tanınmayan çocuklar bakımından, yükümlülük ihlallerine karşı etkili denetim ve başvuru mekanizmalarının işletilmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle çocuklara yönelik politika, hizmet ve uygulamaların planlanması ve yürütülmesi süreçlerinde devletin asli sorumluluğunun açık

biçimde tanımlanması, bu sorumluluğun somut yükümlülüklerle dönüştürülmesi ve etkin denetim mekanizmalarıyla izlenmesi zorunludur.

III. ÇOCUKLARIN ÇETELER TARAFINDAN KULLANILMASI: KARŞI ARGÜMANLAR VE DEĞERLENDİRMESİ

Toplumsal tartışmalarda, çocukların çeteler tarafından kullanılıyor olması sıklıkla ceza politikalarında sertleştirme yönünde gerekçe olarak sunulmaktadır. Çetelerin “çocuklara indirim yapılması” nedeniyle çocukları kullandığı iddiası sıkça ileri sürülmektedir. Bu iddiaya karşılık şu değerlendirme yapılmalıdır: İddianın nedeni sorgulanmalıdır. Çetelerin söz konusu hassasiyeti (ceza indirimi uygulaması) gerçekten hesaba kattıklarına dair güçlü kanıt bulunmamaktadır. Yapısal nedenler ağır basmaktadır. Sosyal adaletsizlik, ekonomik çöküş, eğitimsizlik ve okulsuzlaştırma gibi yapısal sorunlar sürdükçe, bazı çocuklar çete ağlarına düşmekte; diğerleri ise farklı kaderlerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle çetelerin çocukları kullanmasının temel nedeni olarak yalnızca “ceza indirimi”ni göstermek gerçekçi değildir.

Çocukların şiddet veya ağır suçlarda sorumlu tutulması yeni bir olgu değildir; ancak kamuoyunda tartışma geçmişte farklı biçimlerde seyretmiştir: Kadın cinayetleri bağlamında da çocukların suça karıştığı vakalar yaşanmıştır; o dönemde çocuklara ilişkin indirimler toplumsal tartışmada aynı biçimde gündeme gelmemiştir. Şu anda çete bağlantılı suçlarda çocukların kullanılması üzerinde yoğunlaşılırken, önceki benzer durumlarda indirimlere yönelik eleştirilerin neden tutarlı biçimde ortaya çıkmadığı sorgulanmalıdır. Bu durum, tartışmanın seçici ve tutarsız olduğunu göstermektedir. Çeteler tarafından kullanılan çocuklar için halihazırda mevcut ceza yaptırımları bulunmaktadır. Buna rağmen şu soru önemlidir: Neden uygulanmıyor? Mevcut hukuki çerçeve ve yaptırımlar var olmakla birlikte, uygulama boşlukları, kurumsal kapasite eksiklikleri, denetim sorunları veya politika önceliklerinin farklılığı nedeniyle bu yaptırımlar etkin biçimde uygulanmayabilmektedir. Bu durum, cezai politika değişikliklerinin tek başına sorunu çözmeyeceğini işaret etmektedir.

Çetelerle mücadelede korunma ve cezadan daha ileri bir yaklaşım gereklidir: Temel ihtiyaçlar: Çocukların öncelikli olarak görülmeye, duyulmaya ve dinlenmeye ihtiyacı vardır. Sosyolojik gerçeklik: Eğer çocukların temel ihtiyaçları ve mağduriyetleri göz ardı edilerek onları “bir

tarafa (suça yönelen taraf) iterseniz, uzun vadede çetelerle etkin bir mücadele yürütülemezdir.

IV. MAĞDUR ÇOCUK – SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK AYRIMI VE UYGULAMADAKİ SORUNLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Çocuk adalet sisteminde, tarafların her ikisinin de çocuk olduğu dosyalar uygulayıcılar açısından en zorlayıcı ve en travmatik süreçlere yol açmaktadır. Bu tür dosyalarda avukatlar, hakimler, savcılar ve uzmanlar, mağdur çocuğun yaşadığı travma ile suça sürüklenen çocuğun maruz kalabileceği ikincil mağduriyetler arasında hassas bir denge kurmak durumunda kalmaktadır. Suça sürüklenen çocuklara ilişkin tartışmalarda, bu çocukların yaşayabilecekleri olası hak ihlallerini veya mağduriyet risklerini vurgulamak kimi zaman mağdur çocukların yaşadığı acıların göz ardı edildiği yönünde yanlış bir algıya yol açmaktadır. Oysa çocuk haklarını savunmak, mağdur çocukların ve ailelerinin yaşadığı travmayı küçümsemek veya ailenin acısına kayıtsız kalmak anlamına gelmemektedir.

Toplumsal tartışmalarda sıklıkla yöneltilen “Senin çocuğunun başına gelse ne yapardın?” sorusu üzerinden kişisel duyguların hukuki süreçlere yansıtılması beklenmektedir. Bir ebeveynin öfke ya da intikam duygularına kapılması insani olarak anlaşılabilir olmakla birlikte, hukukun amacı tam da bu duyguların yerine objektif, öngörülebilir ve hak temelli bir süreç tesis etmektir. Devletin denetim ve koruma mekanizmaları da bu nedenle mevcuttur; çocukların taraf olduğu şiddet olayları, akran çatışmaları ve ceza yargılamaları bu çerçevede ele alınmalıdır.

Mağdur çocuğun küçük, failin yetişkin olduğu dosyalarda ise uygulamada mağdurların aleyhine işleyen süreçlerle karşılaşmaktadır. Bu durum, çocuk mağdurlar bakımından adalete erişimde ciddi bir eşitsizlik ve ikincil mağduriyet yaratmaktadır.

Mevzuat açısından bakıldığında, suça sürüklenen çocuklara ilişkin soruşturma dosyaları “çocuktan sorumlu Cumhuriyet savcıları” tarafından yürütülmeyle, mağdur çocuklara ilişkin dosyaların aile içi şiddet bürolarında görev yapan savcılar tarafından yürütülmesi dikkat çekmektedir. Bu ayrım, mağdur çocuk bakımından özel bir uzmanlık veya çocuk odaklı bir yaklaşımın uygulanması konusunda kurumsal bir boşluk yaratmaktadır. Aynı çocuk adalet

sisteminin farklı unsurları içinde mağdur çocuk için özel bir savcılık birimi oluşturulmamış olması, çocuğun korunmasına yönelik tutarlılığı zayıflatmaktadır.

Yargılama süreçlerinde de benzer bir tutarsızlık görülmektedir. Suça sürüklenen çocuklara ilişkin duruşmalar kanunen kapalı yapılırken, mağdurun çocuk olduğu dosyalarda kapalılık otomatik olarak uygulanmamakta; özel talep veya mahkeme kararı gerekmektedir. Bu durum, mağdur çocuğun mahremiyetinin korunması bakımından sistematik bir eksikliğe işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, çocuk adalet sisteminde mağdur çocuk – suça sürüklenen çocuk ayrımının hem yapısal hem de uygulamaya ilişkin yansımaları bulunmakta; bu ayrımın çocuk hakları perspektifinden yeniden ele alınması gerekmektedir. Hem suça sürüklenen çocukların hem de mağdur çocukların korunması, birbirinin alternatifi değil, aynı sistemin eş zamanlı yükümlülükleridir. Bu nedenle mevzuat, kurumsal yapı ve uygulama pratiğinde çocuk odaklı bütüncül bir yaklaşımın güçlendirilmesi zorunludur.

V. 11. YARGI PAKETİNDEKİ ÇOCUK CEZA ADALETİNE İLİŞKİN DÜZENLEMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

11. Yargı paketi kapsamında (TBMM çalışma komisyonu kurulmadan önceki ilk halinde) 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile 5275 sayılı Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı hakkındaki kanunda çocuklara yönelik değişiklikler öngörülmüştür. Bunlardan yaş küçüklüğüne ilişkin aşağıdaki öneri metni hem çocuk hakları bakımından uluslararası standartlar hem de ceza hukukunun temel ilkeleri bakımından sorunludur. Önerilen metin TCK'nın 32. Maddesinin 3. Fıkrasını şu şekilde değiştirilmesini öngörmektedir:

(3) Fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde onsekiz yıldan yirmiyedi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan onsekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası oniki yıldan fazla olamaz. Ancak, somut olayda; a) Kasta dayalı kusurun ağırlığı, b) Güdülen amaç ve saik, c) Suçun işleniş şekli, d) Daha önceden kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm edilmiş olma, hususları

göz önünde bulundurularak kasten öldürme (madde 81 ve 82) suçunu işleyen kişi hakkında bu fıkra hükümleri uygulanmayabilir.

Tepki yasası olarak anılan düzenleme, çocuk haklarının temel ilkelerinden biri olan çocuğun yararına öncelik verilmesi ilkesinin yanı sıra eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesi ilkeleriyle de çelişen sonuçlar doğurma riski taşımaktadır. Bu bağlamda, çocuk ceza adaletine ilişkin mevcut düzenlemeler ile yeni yasa taslağının, anayasal ilkeler, uluslararası yükümlülükler ve çocuk hakları standartları bakımından kapsamlı biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Pakette çocuklarla ilgili olarak öngörülen diğer düzenlemeler ise şunlardır:

- 220.maddenin 5.fikrasına ek: (5) Örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarda çocukların araç olarak kullanılması halinde, örgüt yöneticilerine yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarısından bir katına kadar artırılır.
- CGTİHK'nın 11. Maddesine çocuk ibaresinden sonra gelmek üzere "hükümlülerin veya" ifadesinin eklenmesi
- CGTİHK'nın Çocuk Eğitimevlerine ilişkin 15.maddesine ise ek olarak

“(3) Çocuk hükümlülerin çocuk kapalı ceza infaz kurumundan çocuk eğitimevine ayrılmasına 89 uncu madde uyarınca psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, rehberlik uzmanı ve öğretmen gibi en az bir uzman görevlinin de katılımıyla idare ve gözlem kurulu tarafından yapılan değerlendirme sonucunda karar verilir. Çocuk eğitimevine ayırmaya ilişkin olarak tutum ve davranışları olumsuz değerlendirilen çocuk hükümlülerin yeniden değerlendirilmeye tabi tutulma süreleri altı ayı geçemez.

(4) Aşağıdaki hâllerde çocuk hükümlüler hakkında verilen cezalar doğrudan çocuk eğitimevlerinde yerine getirilir: a) Kasıtlı suçlardan toplam üç yıl veya daha az hapis cezasına mahkûm olanlar. b) Taksirli suçlardan toplam beş yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm olanlar

(5) Doğrudan çocuk eğitimevine alınanlar dahil olmak üzere bu kurumlarda bulunan çocuk hükümlülerden; a) Firar edenler veya başka bir fiilden dolayı haklarında tutuklama kararı verilenler idare ve gözlem kurulu kararıyla, b) Kapalı ceza infaz kurumuna iade veya odaya kapatma disiplin cezası alıp, bu cezası kesinleşmiş olanlar veya asayiş ve düzenin sağlanması amacıyla disiplin cezası kesinleşmemiş olsa bile

eylemi kurum düzeni ya da kişi güvenliği bakımından tehlike oluşturanlar idare ve gözlem kurulu kararıyla, çocuk kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilirler.

(6) Tehlikeli hâlde bulunan, delil karartma tehlikesi olan, soruşturmanın veya kovuşturmanın amacını ya da tutukevinin güvenliğini tehlikeye düşüren veya suçun tekrarına olanak verecek davranışlarda bulunan çocuk tutuklular hariç olmak üzere, üst sınırı on yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda çocuk tutuklular, idare ve gözlem kurulunun kararı ve infaz hâkiminin onayıyla çocuk eğitimevlerinde barındırılabilir. Çocuk eğitimevlerinde barındırılma şartlarını kaybeden çocuk tutuklular, idare ve gözlem kurulu kararıyla çocuk kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilirler.

(7) Çocuk hükümlülerin, suç ve ceza türlerine göre, çocuk eğitimevlerine ayrılıp ayrılmamalarına, çocuk eğitimevlerinde geçirecekleri sürelerle, çocuk kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmelerine, doğrudan çocuk eğitimevlerine alınmalarına, doğrudan çocuk eğitimevlerine alınanların çocuk kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmelerine ve diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikte gösterilir.

CGTİHK'nın 11 ve 15.maddesinde yapılmak istenen düzenlemeler esasen 10. Yargı paketiyle Kanun'un 105/A maddesinin 1. fıkrasına eklenen 2. cümle ile suça sürüklenen çocuklar bakımından doğrudan kapalı kurumlara gönderilme yolunu açan düzenlemenin devamı niteliğindedir ki, aşağıda infazla ilgili değerlendirmelerde bu konu ayrıca ele alınmaktadır. (Bkz. CGTİHK 105/A fıkra 1 cümle 2: “**(Ek cümle:4/6/2025-7550/13 md.)** Hükümlünün bu infaz usulünden yararlanabilmesi için beş günden az olmamak üzere koşullu salıverilme tarihine kadar ceza infaz kurumunda geçirmesi gereken sürenin en az onda birini ceza infaz kurumunda geçirmiş olması gerekir.”)

A. Mevcut Düzenlemenin Niteliği ve Kazanılmış Haklar

Suçta sürüklenen çocuklara ilişkin mevcut düzenlemeler, çocuk haklarının korunması bakımından önemli bir aşamadır. Bu düzenlemeler, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin iç hukuka yansımış bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Ancak mevcut sistemin bir “kazanım” olarak görülmesi, onun tartışılmayacağı anlamına gelmemelidir. “Daha farklı bir düzenleme mümkün müydü?” sorusu, çocuk adalet sisteminin gelişimi açısından akademik bir zorunluluktur. Çocuk ceza adalet sistemi, 18 yaş altındaki bireylerin fiilleri açısından özel bir yargılama usulü öngörür. Bu sistemin yetişkin ceza yargılamasından farklı

olması, çocukların gelişimsel, psikolojik ve sosyal farklılıklarının hukuken tanınmasının bir sonucudur.

B. Çocuk Koruma Kanunu'nda Yapılmak İstenip de Yapılamayanlar

Kanunun hazırlık aşamasında komisyonun temel fikri, “çocuk koruma sistemi güçlü olmazsa çocuk adalet sistemi de sağlıklı işlemez” düşüncesine dayanıyordu. Bu nedenle tasarı üç ana bölümden oluşmaktaydı:

1. Birinci bölüm: Koruma,
2. İkinci bölüm: Yargılama usulleri,
3. Üçüncü bölüm: İnfaz.

Ancak düzenleme Meclis'e gönderilirken yalnızca ikinci bölüm gönderilmiş, koruma ve infaz bölümleri tasarıdan çıkarılmıştır. Ayrıca cezalar ve alternatifleri Türk Ceza Kanunu'na bırakılmış; güvenlik tedbirleri ve bunlara ilişkin özel usuller de tasarıdan çıkarılmıştır. Bu durum, kanunun bütünlüğünü bozmuş, başlangıçtaki sistematik yaklaşımı zedelemiştir. Sonuçta yalnızca yargılama usullerine ilişkin sınırlı düzenlemeler içeren, eksik ve parçalı bir kanun yürürlüğe girmiştir.

C. Çocuk Koruma Kanunu'nda Yer Alıp Uygulanmayanlar

Çocuk Koruma Kanunu'nun öngördüğü koruyucu ve destekleyici tedbirlerin birçoğu uygulamada etkin biçimde hayata geçirilememiştir. Kanunda bu tedbirlerin sistematik biçimde işletilmesini sağlayacak kurumlar öngörülmüş olsa da, bu yapılar kurulamamıştır.

- Danışmanlık tedbiri, uzmanlık gerektiren bir alan olmasına rağmen çoğu zaman uzmanlık alanı olmayan kişiler atanmakta ve bu kişiler tarafından yerine getirilmektedir.
- Sağlık tedbiri kararlarını uygulayacak yatılı bakım kuruluşlarının kapasitesi yetersizdir.
- Tedbirlerin denetimi için öngörülen bütüncül mekanizma kurulmamıştır.
- Hürriyeti bağlayıcı cezaların alternatifleri için Denetimli Serbestlik Şube Müdürlükleri kurulmuş olsa da, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde buna paralel bir yapı oluşturulmamıştır.

Sonuç olarak, çocuğun yeniden toplumla bütünleşmesini hedefleyen sistem işlevsiz hale gelmiştir.

D. Kanun Teklifi ve Düzenleme Sorunları

Teklif metninde yer alan “toplumsal sonuçları ağır fiiller” ifadesi, ceza hukukunun belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Kavramın kapsamı açık biçimde tanımlanmadığından, uygulamada keyfi yorumlara yol açma riski doğmaktadır. Düzenlemenin kapsadığı üçüncü grup küçükler, hukuken halen “ocuk” stat sindedir. Bu grubun özel düzenleme altında tutulmasının nedeni, isnat yeteneğinin sınırlı olmasıdır. Isnat kabiliyeti ve algılama yeteneği gelişmemiş bireylerin soyut bir “toplumsal sonuç” kavramını öngörmesi bilimsel olarak mümkün değildir. Bu yönüyle düzenleme, orantılılık, kusur ilkesi ve adaletin bireyselleştirilmesi ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

Anayasa’nın 90. maddesi uyarınca, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmeler kanunların üzerindedir. Dolayısıyla ocuk Haklarına Dair Sözleşme, doğrudan uygulanabilir nitelikte olup anayasal koruma altındadır. Taslak düzenleme bu sözleşmeye aykırı olduğu ölçüde hukuken geçerli olmayacaktır. ocuk haklarını geriye götüren bir düzenleme, Anayasa’nın 13. ( l l l k) ve 10. (eşitlik) maddelerine aykırılık teşkil etmektedir. Anayasal açıdan, bu tür bir geriye gidiş “temel hakların özüne dokunma” niteliğinde olup yargısal denetime tabi olacaktır.

Mevcut sistemde, 18 yaşını dolduran bireylerin bir gün dahi geçmiş olsa yetişkin olarak yargılanması, gelişimsel süreçleri dikkate almayan ani bir statü değişikliğine yol açmaktadır. Uluslararası araştırmalar ve nöropsikolojik bulgular, cezai sorumluluğun 18–21 yaş aralığını da kapsayacak biçimde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Oysa mevcut taslak, 15 yaş sınırını esas almakta ve isnat yeteneği değerlendirilmeden cezai sorumluluk öngörmektedir. Bu durum, hem bilimsel hem hukuki açıdan sorunludur. Ayrıca TCK m. 31/3, çocuklar bakımından indirimine gidilmesini ve öncelikle güvenlik tedbirlerinin uygulanmasını öngörürken, taslak bu ilkedен uzaklaşmaktadır.

Taslakta yer alan “somut olayda kasta dayalı kusurun ağırlığı ile güdülen amaç” gibi ifadeler, kanun yapma tekniği açısından belirsizlik yaratmaktadır. Bu tür soyut ifadeler, TCK m. 61/10 ile çatışmakta ve hakime geniş, ölçütsüz bir takdir alanı bırakmaktadır. Bu durum, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerini zedelemekte; hangi koşullarda cezanın artırılacağı veya azaltılacağı açık biçimde belirlenmemektedir.

Taslak, mükerrerlik kurumuna ilişkin yeni bir düzenleme öngörmektedir. Yetişkinlerde mükerrerlik yalnızca infaz rejimini etkilerken, çocuklar açısından doğrudan ceza

artırımı sonucunu doğurabilecek hükümler getirilmiştir. Bu durum, çocukların yetişkinlerden daha ağır yaptırımlara tabi tutulması anlamına gelir. Anayasa'nın 10. maddesi uyarınca eşitlik ilkesi, benzer durumda olan bireylerin farklı muameleye tabi tutulmasını ancak nesnel ve makul gerekçeler bulunduğu kabul eder. Dolayısıyla taslak, hem Anayasa'ya hem Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye, hem de Türk Ceza Kanunu sistematğine aykırıdır.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 7. maddesi, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının hakim tarafından resen alınabileceğini; 11. maddesi ise, ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkında da bu tedbirlerin uygulanabileceğini düzenlemektedir. Ancak uygulamada bu hükümler sistematik biçimde işletilmemektedir. Özellikle suça sürüklenen çocuklar bakımından yeterli veri ve istatistik bulunmamakta, bu durum koruma sisteminin etkinliğini sınırlamaktadır. Tedbirlerin uygulanmaması, çocuğun yeniden toplumla bütünleştirilmesi amacını zayıflatmaktadır. Bu alanın güçlendirilmesi, çocuk adalet sisteminin sürdürülebilirliği açısından zorunludur.

VI. ÇOCUKLARIN HAPSEDİLMESİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Çocuk adalet sistemine dair ne yapılmalı sorusuna cevap aranırken hapsedilmenin alternatiflerini konuşmak, zincirin son halkasına denk gelen bir tartışmadır. Çocuk koruma politikaları geliştirilirken yapılacak önleme çalışmaları, cezalandırılmak istenen fiili ve dolayısıyla hapsedilme pratiğini büyük ölçüde azaltacağından hapsedilmenin etkilerinin ve alternatiflerinin konuşulduğu her alanda suçun önlenmesi için güçlendirici çalışmaların da konuşulması esas olmalıdır. Raporun bu kısmında özellikle meclise sunulması beklenen yargı paketi taslağı da göz önüne alınarak Türkiye'deki ceza adaletinin en başat beklentilerinden biri olan hapisanelerin etkisi üzerine tartışmalar yürütülecektir.

A. Hapishanelerin Bilinmezliği

Hapishanelerin mevzuattan ve uygulamadan kaynaklanan özgü düzenlemeleri, kamuoyunca, akademisyenlerce, hukukçularca ve parlamentoca yeteri kadar bilinmemektedir. İnfaz mevzuatında çocuklara özgü yeterince düzenleme olmaması, bir standardın var olması gereken noktalarda önemli düzenlemelerin ikincil mevzuatın, genelgeler ve protokollerin benimsenmesi ve hatta bu noktaları hapishane idarelerinin uygulamasının belirlemesi, hapishanelerde hak

temelli izleme çalışmalarının yapılamaması bu bilinmezliği perçinlemektedir. Çocukların daha uzun sürelerle hapis hanesinde tutulmasına yönelik yükselen sesler karşısında yerel ve uluslararası mevzuatta düzenlemelerin ne olduğu, çocuk ceza adaletine dair literatürün ne olduğu ve bunun uygulamada neye karşılık geldiği, çocukların hangi şartlarda tutulduğu üzerine bilgi sahibi olmak bu tartışmaları yürütürken atılacak ilk adımlardan biri olmalıdır.

B. Cezaların Artırılması, Suçu Önler mi?

765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminden bugüne kadar suça sürüklenen çocuklara ilişkin cezaların hep artırıldığı görülmüştür. Şöyle ki, 765 Sayılı mülga TCK'da ilk düzenlemeye göre ceza sorumluluğu 11 yaşında başlamaktadır. 11-15 yaş arasında farik ve mümeyyiz olmayanlara hakkında hiç cezaya hükmedilmemektedir. Ancak bu hallerde yalnız fiil bir yıldan fazla hapis cezasını ya da daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç ise, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine mahkeme başkanı; çocuğun, geri alınabilir (istirdadı mümkün) tedbirlerden biri olarak ve on sekiz yaşını geçmemek üzere belirli bir süreyle sınırlı olmak kaydıyla, terbiye ve ıslah amacıyla devletin idaresi veya gözetimi altındaki bir kuruma yerleştirilmesine karar verebilir.

Ya da çocuğun, gözetim ve denetim altında tutulması; başıboş bırakılması veya ihmal edilmesi hâlinde bir suç işlemesine sebebiyet verilirse kendilerinden iki yüz liraya kadar para cezası alınacağı ihtarıyla, ana-baba veya vasiye teslim edilmesine hükmedebilir.

11-15 yaş grubundaki çocuklardan işlediği filin cezayı müstelzim olduğunu fark ve temyiz ile hareket edenlerden idam ve ağır müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda 6 yıldan 15 yıla Müebbet sürgün yerine muvakkat sürgün cezası verilir diğer cezalarda da TCK'nın 47. Maddesindeki indirimler uygulanır. Akıl hastalığını düzenleyen maddeye göre 11-15 yaş grubundaki çocuklara; 12 yıldan fazla süreli cezalar yerine 3 yıldan 10 yıla kadar; 6 yıldan 12 yıla kadar olan cezalar yerine 1 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası tayin edilir. Bunun dışındaki hâllerde verilecek ceza, belirlenen cezanın yarısından az olmamak üzere indirilir. Ağır ve hafif para cezaları yarısına indirilir. Ek olarak kamu hizmetlerinden yasaklılık ve genel güvenlik gözetimi altına alınma cezaları bunlar hakkında uygulanmaz ve bu cezalar çocuklara özgü yerlerde çektirilir. Bu mahkûmiyetler tekerrüre esas alınmaz. 1953'te 6123 sayılı kanun ile birlikte idam cezası yerine on beş seneden eksik olmamak üzere geçici ağır hapis cezası, müebbet ağır hapis yerine on seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezasına sair cezalar ise yarıya indirilir hükmü getirilmiştir ek olarak şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalar, para cezasından çevrilmiş olsa dahi eğer suçlu cezanın çektirilmesine başlandığı zaman on sekiz

yaşını bitirmemiş ise ceza bir ıslahhanede çektirilir. Böylelikle 18 yaşını geçenlerin olağan infaz koşullarına tabi hale gelmeleri düzenlenmiştir. 1983'te 2782 sayılı kanun ile birlikte verilecek cezalara alt sınırlar getirilmiş ve tekrardan düzenlemeye gidilmiştir böylelikle; **ölüm cezası yerine on beş yıldan az olmamak üzere, müebbet ağır hapis cezası yerine on yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezası** verilir hükmü ile birlikte **diğer cezalar yarıya indirileceği** belirtilmiştir. Ek olarak **ağır hapis cezaları hapse çevrilir. Ancak, bu bendin tatbiki suretiyle hükmolunacak cezalar her fiil için yedi yıldan fazla olamaz** şeklinde düzenlenmiştir. 2004 yılında ölüm cezasının kaldırılması ile birlikte ölüm cezası ibaresi ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis şeklinde değiştirilmiştir.

15-18 yaş grubunda ceza sorumluluğu tamamen kaldırılmamış, ancak yaş küçüklüğü sebebiyle cezadan indirim öngörülmüştür. 11-15 yaş grubundan farklı olarak burada farik ve mümeyyiz olma şartı aranmaksızın indirim uygulanmaktadır.

01.03.1926 – 15.07.1953 tarihleri arasındaki ilk düzenlemeye göre; 15-18 yaş grubundaki çocuklar hakkında **idam ve müebbet ağır hapis cezası yerine 10 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası, müebbet sürgün yerine ise üç yıldan az olmamak üzere muvakkat sürgün cezası** öngörülmüştür. **On iki yılı geçen süreli cezalar 6 yıldan 10 yıla, 6-12 yıl arası cezalar ise 3 yıldan 6 yıla indirilmekte, diğer hallerde cezanın yarısı indirilmektedir.** Para cezalarının ise **üçte biri tenzil olunmaktadır.** Ayrıca amme hizmetlerinden memnuiyet ve emniyeti umumiye nezareti altına alınma cezaları uygulanmamaktadır. Hüküm zamanında fail 18 yaşını doldurmamış ise mahkeme, şahsi hürriyeti tahdit eden cezanın bir ıslahhanede infazına karar verebilmektedir.

15.07.1953 tarihinde 6123 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle birlikte sistem ağırlaştırılmış; **idam cezası yerine yirmi seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis, müebbet ağır hapis yerine 15 yıldan 20 yıla kadar ağır hapis cezası** öngörülmüştür. Diğer cezalar ise **üçte bire kadar indirilmektedir.** Cezanın infazına başlandığı sırada 18 yaşını doldurmamış olanların cezalarının çocuklara mahsus cezaevlerinde veya büyük cezaevlerinin hususi kısımlarında çektirilmesi kabul edilmiştir. 18 yaşın doldurulması halinde ise belirli koşullara bağlı olarak yetişkin cezaevine nakil sistemi getirilmiştir.

22.01.1983 tarihinde 2787 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikte sistem korunmuş, diğer hapis cezalarında bir üst sınır getirilmiştir. Buna göre diğer cezaların üçte bire kadar indirileceği belirtilmiş; ancak bu indirim sonucunda hükmolunacak cezanın her fiil için 14 yıldan fazla

olamayacağı hükme bağlanmıştır. 21.07.2004 tarihinde 5218 sayılı Kanun ile ölüm cezasının kaldırılması üzerine metindeki “idam” ibaresi ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis olarak değiştirilmiştir. Böylece ağırlaştırılmış müebbet yerine **20 yıldan az olmamak üzere ağır hapis**, müebbet ağır hapis yerine **15 yıldan 20 yıla kadar ağır hapis** sistemi devam ettirilmiş; diğer cezalar bakımından üçte bir indirim ve 14 yıllık üst sınır korunmuştur.

18-21 yaş grubu için ise idam ve müebbet ağır hapis cezasına bedel 24 sene ağır hapis cezası hükmolunur. Müebbet sürgüne bedel beş sene müddetle muvakkat sürgün cezası verilir. Sair hallerde cezanın altıda biri indirilir şeklindeki düzenlene 1960 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Meclise gelmesi beklenen değişiklik önerisi ile çocuklar, yaş küçüklüğüne dayalı indirim uygulanmaksızın müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarına mahkum edilebilecektir. İndirim uygulanması halinde de hükmedilecek cezada artırım düzenlenmektedir. Cezaların artırılmasının suçu önlemeye yarayacağına dair beklentinin dayanağı olmaması bir yana aslında zaten uygulamada çocuklar, çok uzun süreli hapis cezaları ile karşılaşmaktadır. Örneğin süreli hapis cezalarında koşullu salıverilme süresi, 28 yıldır. Bu, yetişkinler ya da çocuklar için ayrı bir düzenleme içermez. Dolayısıyla dönem dönem basına “suç makinesi” yakıştırmasıyla yansıyan ve çok sayıda yargılama dosyası olan çocuklar, zaten halihazırda 28 yıllık bir hapsedilme süresi ile karşılaşmaktadır. Artan çocuk suçluluğu dikkate alındığında uzun süreli hapsedilme ihtimalinin caydırıcı olmayacağı, var olan uygulamanın kendisinden anlaşılmaktadır. Diğer yandan çocuklar için istenen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının varlık sebebi ve tutulma şartları ortaya konmadan, dolayısıyla cezanın infazına ilişkin başkaca herhangi bir düzenlemeye gitmeden yalnızca çocukların ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü olabilmesine yarayacak değişiklik, üzerine düşünülmemiş bir değişikliktir. Öncelikle hatırlamak gerekir ki ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, Avrupa Birliği’ne uyum süreçlerinde idam cezasının yerine getirilmiştir. Tutulma şartları dolayısıyla yetişkin infaz sisteminde dahi tartışmalı olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, yaş küçüklüğü gibi bilimsel bir dayanağı olan indirim sebebi karşısında hakimin takdiri ile çocuklar için de mümkün kılınmak istenmektedir. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüleri, tek başına bir hücrede tutulur, açık havaya çıkma süreleri günde 1 saat olarak uygulanır, telefon hakları ve aile ziyaretleri yarı oranında azdır, etkinliklere çok daha seyrek katılırlar. Diğer yandan teklifin bu şekilde yasalaşması ihtimalinde Terörle Mücadele Kanunu kapsamında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan bir çocuğun tahliye umudu da olmayacaktır. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin hücrede kalmaları dolayısıyla çocuk hapisanelerinde hücre tipi yaşam alanları

olmadığından -olmaması gerektiğinden- böyle bir ceza ile karşılaşacak çocuğun yetişkin hapisanesinde ve hatta yüksek güvenli hapisanelerde kalmasının da önu açılmaktadır. Çocuk hapisanelerinde hücre sistemine gidilmesi ise denetimsiz infaz uygulamalarında çocukların hücre cezası ile karşılaşması sonucunu pek tabii doğurabilir.

C. Hapsedilmenin Şiddet ile İlişkisi

Son zamanlarda çocukların çete ilişkileri içinde şiddete eğilimlerinin de arttığı gerçeği gündeme gelmektedir ancak çocukların şiddet davranışlarına yönelmemesi ya da şiddetten korunması için çözüm hapisaneler değildir. Kapatılmanın kendisinin şiddeti artıran bir etken olduğu biliniyorken özellikle yaşamın herhangi bir yerinde artan akran şiddeti, hapisane alt kültüründe koğuş ağalığının ve çeteleşmenin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çete ilişkilerinden ya da çete kültüründen uzak tutulması gereken çocuklar, hapisane kültürü içinde -içeri girmeden öne böyle bir yapının içinde olsun ya da olmasın- çeteleşmenin içine düşecektir. Dolayısıyla çocukların uzak tutulması gereken şiddet kültürü, hapisanelerin yerleşik düzeni haline gelmiştir.

VII. CEZALARIN AĞIRLAŞTIRILMASI VE ÇOCUK SUÇLULUĞUNA ETKİSİNE DAİR ABD ÖRNEĞİ VE ELEŞTİRİSİ

Çocuk suçluluğunu azaltmak amacıyla cezaların artırılması, birçok ülkenin adalet politikalarında tartışılan bir konudur. Ancak mevcut araştırmalar, ağır cezaların çocuk suçluluğu üzerinde beklenen caydırıcı etkiyi yaratmadığını ortaya koymaktadır. Uluslararası çocuk hakları belgeleri, çocukların yetişkinlerle aynı usul ve esaslara göre yargılanmaması gerektiğini açık biçimde düzenlemektedir. Bilimsel veriler de bu yaklaşımı desteklemektedir. Yetişkin olarak yargılanmayan gençlerin yeniden suç işleme olasılığının daha düşük olduğu; buna karşın çocukların yetişkin yargılamasına tabi tutulduğu sistemlerde suç oranlarının yüksek kaldığı görülmektedir. Özellikle ABD örneği, cezaların ağırlaştırılmasının çocuk suçlarını azaltmadığını açık biçimde göstermektedir. Bazı eyaletlerde çocuklar yetişkin ceza rejimine tabi tutulmakta; bu durum hem çocuk suç oranlarının hem de cezaevi nüfusunun artmasına neden olmaktadır. Çocuk hakları perspektifinden bakıldığında, bu uygulama rehabilitasyon amacından uzak, cezalandırma merkezli bir anlayışı temsil etmektedir. Amerika Birleşik

Devletleri’nde yapılan kapsamlı çalışmalar, cezaların artırılmasının uzun vadede suç oranlarını azaltmadığını göstermektedir.

Araştırmalar, ağır cezaların bireyleri yalnızca geçici olarak suçtan uzak tutabildiğini, tahliye sonrasında ise suç eğiliminin arttığını ortaya koymaktadır. ABD’de yapılan bir çalışma, 18 yaşın altındaki bireylerin ceza rejimine geçişte nasıl etkilendiklerini incelemiştir. 17 yaşından önce en az bir kez tutuklanan 64.000’den fazla genç üzerinde yapılan analiz, 18 yaşın doldurulmasının tutuklanma olasılığında anlamlı bir azalma yaratmadığını göstermektedir. Buna karşın, 18 yaş sonrası kısa vadeli tutukluluk oranlarındaki düşüşün yalnızca bireylerin cezaevinde bulunmasıyla açıklanabileceği; dolayısıyla bunun bir “etkisizleştirme” etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Bu bulgular, cezaların uzun vadede caydırıcı etkisinin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Gençlerin hapsedilmesinin uzun dönemli sonuçlarını inceleyen başka araştırmalar, hapishane deneyiminin bireyin insan sermayesi üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. ABD’de on yıl boyunca 35.000’den fazla genç üzerinde yapılan bir çalışmada, hapis cezası almanın lise mezuniyet oranlarını düşürdüğü, yetişkinlikte yeniden suç işleme olasılığını artırdığı ve bireylerin eğitim ve istihdam fırsatlarını sınırladığı ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, alternatif yaptırımların (örneğin elektronik izleme veya sıkı denetimli serbestlik uygulamaları) kamu güvenliği açısından daha etkili, aynı zamanda toplumsal maliyeti düşük araçlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gençlerin suç işleme eğiliminin cezaların ağırlığı karşısında esnek olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, hapis cezası gibi kısıtlayıcı yaptırımların caydırıcı etkisi sınırlı kalmakta, buna karşılık toplumsal yeniden entegrasyonu olumsuz yönde etkilemektedir.

ABD, ceza politikaları açısından geniş ölçekli veri birikimine sahip olmakla birlikte, uygulamaları bakımından ciddi tartışmalar barındıran bir ülkedir. Bu nedenle, ABD örneği incelenirken eleştirel bir perspektifin korunması önem taşımaktadır. Özellikle çocuk adalet sistemi, ırksal ve sosyoekonomik eşitsizliklerin etkisini yansıtan bir alan olarak dikkat çekmektedir. ABD’de yürürlükteki sistem, çocukların yetişkinlerle aynı ceza rejimine tabi tutulabildiği bazı eyalet uygulamaları nedeniyle eleştirilmektedir. Bu yaklaşım, çocuk hakları ve rehabilitasyon odaklı adalet ilkeleriyle çelişmektedir.

ABD ceza adalet sistemine ilişkin araştırmalar, ırksal temelde farklılaşan yargılama ve ceza uygulamalarını ortaya koymaktadır. Özellikle bazı bölgelerde cezaevlerinde bulunan

mahkûmların büyük bölümünün etnik azınlıklardan geldiği, buna karşın yargı ve infaz kararlarını veren kurumlarda bu grupların temsiliyetinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, adaletin tarafsızlığı ve eşitlik ilkeleri açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca, ölüm cezası gibi ağır yaptırımların uygulanmasında da demografik farklılıkların etkili olduğu; belirli etnik gruplara mensup kişilerin orantısız biçimde idam cezalarına maruz kaldıkları yönünde ampirik bulgular bulunmaktadır. Dolayısıyla, ABD sisteminde cezaların uygulanması sürecinde yapısal eşitsizliklerin giderilememiş olması, bu modeli çocuk adalet sisteminde örnek alınabilir bir çerçeve olmaktan uzaklaştırmaktadır.

ABD’de ceza infaz kurumlarının bir kısmı özel sektör tarafından işletilmektedir. Özelleştirilmiş cezaevleri, kamu hizmeti niteliği taşıyan infaz sisteminin ekonomik kazanç odaklı hale gelmesine yol açtığı gerekçesiyle yoğun biçimde eleştirilmektedir. Bu sistemde, cezaevlerinin doluluk oranı ekonomik sürdürülebilirliğin bir parçası haline geldiği için, cezalandırma ve tutuklama politikalarının kamu güvenliği yerine mali çıkarlar doğrultusunda şekillenme riski doğmaktadır. Çocuk adalet sistemi açısından bakıldığında, bu durum rehabilitasyon ve yeniden topluma kazandırma amaçlarını zayıflatmakta; kapatılmanın öncelikli araç haline gelmesine neden olmaktadır.

VIII. ÇOCUK CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MEVCUT DURUM

Ceza infaz kurumları, yedi gün yirmi dört saat devlet denetimi altında olmasına rağmen, bireylerin kendilerine zarar verebildiği veya şiddet eylemlerine maruz kalabildiği alanlar olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, söz konusu kurumların yalnızca güvenlik boyutuyla değil, insan hakları ve yaşam koşulları açısından da kapsamlı biçimde incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Çocukların bulunduğu ceza infaz kurumlarında temel yaşam koşullarına erişimde de ciddi farklılıklar gözlemlenmektedir. Örneğin, içme suyuna erişim bazı kurumlarda ücret karşılığında sağlanmakta, bu durum özellikle ailesi tarafından maddi destek alamayan çocuklar açısından güçlük yaratmaktadır. Bu nedenle birçok çocuk, yalnızca musluk suyunu tüketmek zorunda kalmaktadır. Kalabalıklaşan ceza infaz kurumlarında, çocukların günlük temel ihtiyaçlarını karşılama hakkı da sınırlanmaktadır. Bazı kurumlarda tuvalet kullanımı dahi belirli saatlerle sınırlandırılmakta ve çocuklar günde yalnızca iki kez izin alabilmektedir. Bu

koşullar, temel insan hakları ve çocukların onuruna yakışır muamele ilkesi bakımından değerlendirilmelidir.

A. Düzenleme Taslağında Öngörülen Değişiklikler

Yeni düzenleme taslağında, çocuk hükümlülerin doğrudan kapalı ceza infaz kurumlarına alınması öngörülmektedir. Ayrıca, çocuk eğitim evlerinde bulunan çocukların belirli durumlarda yeniden kapalı ceza infaz kurumlarına iade edilmesi mümkündür. Bu uygulamanın hangi koşullarda yürütüleceği ve kararı hangi mercilerin vereceği, taslağın içeriğinde idari gözlem kurullarına bırakılmıştır. Taslağa göre, “olumsuz tutum ve davranışlar içerisinde olduğu” idari gözlem kurulu tarafından tespit edilen çocuklar, kapalı ceza infaz kurumlarında tutulmaya devam edecek ve eğitim evine nakledilmeyecektir.

B. İdari Gözlem Kurullarının Yetkisi ve Denetim Sorunu

İdari gözlem kurulları; kurum müdürü, kurum tabibi, psikolog, ikinci müdür, baş infaz koruma memuru ve teknik personelden oluşmaktadır. Bu kurullar, çocukların kurumdaki tutum ve davranışlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunma yetkisine sahiptir. Ancak “olumsuz tutum ve davranış” kavramının kapsamı açık biçimde tanımlanmadığında, bu yetkinin keyfi şekilde uygulanma riski ortaya çıkmaktadır. Örneğin, çocukların koğuş koşullarından, yemek kalitesinden veya personel davranışlarından şikayet etmesi gibi durumlar “olumsuz tutum” olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, akran zorbalığına maruz kalan bir çocuğun koğuş değişikliği talebi ya da kötü muameleye ilişkin şikâyeti de bu kapsamda ele alınabilir. Bu nedenle, idari gözlem kurullarının kararlarının bağımsız bir denetim mekanizması tarafından izlenmesi, çocukların keyfi uygulamalara karşı korunması açısından gereklidir. Kanun koyucu tarafından bu tür uygulamaların yaratabileceği risklerin öngörülmesi ve denetim süreçlerinin açık biçimde düzenlenmesi önem taşımaktadır.

C. Çocuk Görüşmeleri ve Nitel Bulgular

Adli sistem içerisinde çocukların deneyimlerinin doğrudan dinlenmesine dayalı araştırmalar, ceza infaz kurumlarındaki yaşamın çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin önemli bulgular ortaya koymaktadır. Görüşmelerde çocuklar, ceza infaz kurumlarını genellikle “şiddet ve kontrolün hâkim olduğu kapalı sistemler” olarak tanımlamaktadır. Çocuklar, kapalı kurumlarda geçirdikleri sürenin ardından kendilerini toplumsal yaşama yeniden uyum sağlayamayacak durumda hissettiklerini, ruhsal anlamda yıprandıklarını ve dışarı çıktıklarında da kurum içi

koşulların etkilerinin devam ettiğini belirtmektedir. Bu durum, ceza infaz sisteminin rehabilite edici değil, çoğu zaman travmatik sonuçlar doğurabilecek bir yapıya dönüştüğüne işaret etmektedir.

IX. ÇOCUK ADALETİ, AİLE POLİTİKALARI VE EMPATİ GELİŞİMİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından ilan edilen “Aile Yılı” kapsamında hem aileye hem de çocuklara yönelik bir fon oluşturulmuştur. Ancak bu fonun yalnızca “aile” üzerinden tanımlanması ve çocukların sadece aile içerisindeki bir unsur olarak görülmesi yaklaşımı, çocuk haklarının bağımsız bir perspektiften ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu yaklaşım, çocuğu birey olarak değil, aile politikasının bir parçası olarak değerlendirmektedir. Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, çocuklar hak sahibi öznelere olarak tanınmakta olup, bu çerçevede aşağıda ele alınan başlıklar çocuk adalet sistemi bakımından özel bir önem taşımaktadır.

A. Yargılama Sürecinde Koruyucu Tedbirlerinin Uygulanmaması

- Gerekçeli kararlarda neden koruma tedbirlerinin uygulanmadığı veya Çocuk Koruma Kanunu’nda öngörülen tedbirlerin neden işletilmediği açık biçimde yer almamaktadır.
- Bu eksiklik, karar süreçlerinin denetlenmesini zorlaştırmakta ve koruyucu sistemin işlevsiz kalmasına yol açmaktadır. Rapor, şu soruyu gündeme getirmektedir: “Yargılama yapılırken, çocukların suça sürüklendiği gerçeğini yeterince kabul ediyor muyuz?” Çocuğun suça sürüklendiği kabul edildiğinde, onu suça sürükleyen nedenlerin araştırılması zorunludur. Ancak uygulamada bu araştırma çoğu kez eksik kalmakta, Sosyal İnceleme Raporu (SİR)⁴ yalnızca bir kez yapılan görüşmeye dayandırılarak düzenlenmektedir. Oysa bu raporlar çocuğun yaşam koşullarını, sosyal çevresini ve suça yönelmesine neden olan faktörleri kapsamlı biçimde değerlendirmelidir. Bir kez görüşerek SİR raporu düzenlenmesi, bilimsel ve etik açıdan kabul edilemez.

⁴ Sosyal İnceleme Raporları ve Uygulama Örnekleri alt başlığında detaylı olarak ele alınmıştır.

B. Çocuk Savcılığının Yokluğu

- Türkiye’de halen çocuk savcılığı bulunmamaktadır. Mevcut Çocuk Suçları Soruşturma Bürosu, çocuk savcılığı niteliğinde değildir.
- Çocuk savcılığı, yalnızca soruşturma yürütmekle sınırlı bir birim değil; çocuk suçlarını önleme, araştırma ve sistemin koruyucu mekanizmasını işletme görevi taşıyan kurumsal bir yapıdır.
- Yasal düzenlemelerde yer almasına rağmen, çocuk savcılığı kurumunun fiilen hayata geçirilmemiş olması, çocuk adalet sisteminin önleyici ve koruyucu yönünü zayıflatmaktadır.

C. Çocuk Hukuku Alanında Uzmanlaşma Eksikliği

- Türkiye’de “çocuk hukuku” ayrı bir uzmanlık veya akademik branş olarak ele alınmamaktadır. Hukuk fakültelerinde bu alana özgü yüksek lisans veya uzmanlık programları bulunmamaktadır.
- Çocuk polisi, çocuk hakimi veya çocuk savcısı olarak görev yapan personelin de uzun süreli uzmanlaşma süreçlerinden geçmediği görülmektedir.
- Örneğin, çocuk polisi unvanı taşıyan personel genellikle birkaç yıl sonra başka birimlere tayin edilmektedir; bu da çocukla çalışan personelde süreklilik ve deneyim eksikliğine yol açmaktadır.
- Benzer biçimde, çocuk hâkimleri çoğu zaman çocuklarla daha iyi iletişim kuracağı varsayılan kişiler arasından seçilmekte, ancak bu görevlere özel bir mesleki formasyon süreci bulunmamaktadır.

D. Veri Eksikliği ve Şeffaflık Sorunu

Çocuk adaletine ilişkin politika üretiminde en büyük sorunlardan biri veri eksikliğidir.

- Türkiye’de çocukların suça sürüklenme oranlarına, çetelere karışma vakalarına, istismar ve şiddet mağduriyetlerine ilişkin güvenilir istatistikler bulunmamaktadır.
- 2021 yılından itibaren Adli İstatistikler artık yayımlanmamakta; yalnızca sınırlı Adalet Bakanlığı istatistikleri paylaşılmaktadır.

Mevcut veriler bile, hapis cezasına yönelimin arttığını göstermektedir:

- 2014 yılında çocuklara verilen hapis cezalarının oranı mahkûmiyet kararları içinde %24 iken,
- 2021 yılına gelindiğinde bu oran %40'a, günümüzde ise %50'nin üzerine çıkmıştır.

Buna rağmen çocuk suçluluğunun arttığı görülmektedir. Bu durum açık bir sonuca işaret etmektedir: Hapis cezası çocuk suçluluğunu azaltmamaktadır. Veri yetersizliği, ayrıca mükerrer suç, tedbir uygulama oranları ve çocuk koruma mekanizmalarının etkinliğine ilişkin değerlendirmeleri de imkânsız hale getirmektedir.

E. Çocuk Adaletinde Empati Gelişimi ve Bilimsel Veriler

Çocukların şiddete yönelim veya şiddet bağımlılığı gibi davranış örüntülerinde, empati gelişimindeki aksaklıkların belirleyici olduğu bilimsel olarak ortaya konmuştur. Çocuk gelişim uzmanları, empati yüzdesinin düşüklüğü ve empati gelişiminin sekteye uğraması durumlarının, ceza ehliyeti değerlendirmelerinde önemli bir parametre olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ceza hukuku bakımından çocuğun davranışlarını değerlendirirken, empati gelişimi düzeyi ve bunun toplumsal koşullardan nasıl etkilendiği dikkate alınmalıdır. Adli tıp uzmanları tarafından yapılan analizlerde, çocuklara ilişkin psikolojik formülasyonun önemli bir kısmı şu değişkenlere dayanmaktadır:

- Empati gelişimi,
- Dürtüsellik,
- Dürtü kontrolüne verilen yanıt.

Bu parametreler, özellikle şiddet toplumunun yükseldiği dönemlerde daha da önem kazanmaktadır. Toplumsal şiddetin yaygınlaştığı, sosyal bağların zayıfladığı bir ortamda çocukların empati becerilerinin gerilemesi beklenen bir durumdur. Bu nedenle çocukların şiddete yönelmesini, içinde buldukları toplumsal yapıdan bağımsız değerlendirmek adil değildir.

F. Koruyucu Ailelik Mekanizmasının İşleyişi ve Geliştirilmesi İhtiyacı

Koruyucu ailelik mekanizması, çocuğun üstün yararını korumaya yönelik önemli bir sosyal politika aracıdır ve Türkiye’deki uygulaması çocuğun ailesinden koparılmasını değil, aile kaynaklı sorunların giderilerek çocuğun sağlıklı gelişiminin desteklenmesini amaçlamaktadır. Uygulamada, bazı ailelerin bakım kapasitelerinin yetersiz olduğu durumlarda ne çocuğun ailesinden tamamen ayrılması ne de kurum bakımında tutulması uygun görülmekte; kurum bakımının uzman personel eksikliği ve yetersiz psikososyal destek nedeniyle çocuğun gelişimi açısından en olumsuz seçenek olduğu kabul edilmektedir. Buna karşılık koruyucu ailelik, birebir ilgiye dayalı, güvenli ve sürekliliği olan aile ortamı sayesinde çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini daha etkin biçimde desteklemektedir. Ancak sistemin Türkiye’de yaygın ve etkin biçimde uygulanması hâlen yapısal güçlükler içermekte; bu nedenle koruyucu aileliğin sosyal politika bütünlüğü içinde sistematik biçimde güçlendirilmesi ve çocuğun üstün yararı ilkesine dayalı bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

X. ÇOCUKLAR İÇİN MUTLAKA ONARICI ADALET

A. Çocuklar Bakımından Onarıcı Adaletin Önemi

Çocuk adalet sisteminde uzlaştırma gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, yalnızca yargının iş yükünü azaltmaya yönelik teknik bir kurum değil, bilakis çocuklar bakımından onarıcı adaletin hayata geçirilebileceği en önemli araçlardan biridir. Onarıcı adalet yaklaşımı, cezayı “ödetmeye” değil, çocuğun eyleminin sonuçlarını anlamasına, sorumluluğunu üstlenmesine ve mağdurla güvenli bir çerçevede yüzleşerek yeniden toplumsal ilişkilere dâhil olmasına odaklanır. Çocuğun mümkün olduğunca ceza yargılamasından ve ceza infaz kurumlarından uzak tutulması; sürecin eğitim, rehabilitasyon ve sosyal sorumluluk geliştirme ekseninde kurgulanması esastır. Bu bakımdan, uzlaştırma çocuğun adli sistemle karşılaşmasını, onu sistemin içine çekmek yerine sistemin dışına yönlendirme ve güçlendirme fırsatına dönüştürebilecek bir mekanizma sunar. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin öngördüğü “çocuğun üstün yararı” ilkesi, suça sürüklenen ve mağdur çocukların kolluk, mahkeme mimarisi ve resmî prosedürlerden fiziksel ve psikolojik olarak mümkün olduğunca yalıtılmasını; AGO ve ÇİM benzeri çocuk dostu ortamların etkin kullanılmasıyla sürece

katılmalarını gerekli kılmaktadır. Hem suça sürüklenen çocuk hem de mağdur çocuk açısından, uzlaştırma sürecinin, haklarını bilen, sürece katılabilen ve sesini duyurabilen bir çocuk öznesi yaratması, çocuk adalet sisteminin meşruiyeti ve etkinliği bakımından belirleyicidir.

B. Ülkemizde Uzlaştırmanın Uygulanamamasındaki Yapısal Nedenler ve Sorunlar

Uzlaştırma kurumunun çocuklar bakımından istenen etkiyi gösterememesinin temelinde, onarıcı adalet felsefesinin tam olarak içselleştirilmemiş olması ve uzlaştırmanın yargılamaya alternatif, iş yükü azaltıcı teknik bir araç olarak görülmesi yatmaktadır.

Mevzuatın çocuklar için ayrı bir usul öngörmemesi, suça sürüklenen ve mağdur çocukları yetişkinlerle aynı prosedürlere tabi tutması, çocuk yargılamasının özel ilkeleriyle (yaşa ve gelişime uygun işlem, eğitim ve kişilik gelişiminin desteklenmesi, özel ihtimam gösterilmesi gibi) açık bir gerilim yaratmaktadır.

Uzlaştırmanın kapsamı çocuklar açısından dardır; karma suçlarda (uzlaştırma kapsamında olan ve olmayan suçların birlikte işlenmesi) uzlaşma engelleri vardır; uzlaşma sağlansa dahi Çocuk Koruma Kanunu kapsamındaki tedbirlerin nasıl uygulanacağı konusunda tereddüt doğmakta, özellikle 12–15 ve 15–18 yaş gruplarında güvenlik tedbirlerinin hiç uygulanmaması riski ortaya çıkmaktadır.

CMK hükümleri gereğince teklifin yalnızca kanunî temsilciye yapılması ve müzakerelere yalnızca taraf ve temsilcilerin katılabilmesi, çocuğun katılım hakkını daraltmakta; algılama yeteneği gelişmiş çocukların uzlaştırmayı bizzat kabul veya reddedememesi, süreci yetişkinler arasında yürüten teknik bir işleme dönüştürmektedir.

Uzman (psikolog, pedagoğ, sosyal hizmet uzmanı) katılımının zorunlu olmaması ve sosyal inceleme raporlarının uzlaştırma bağlamında sistematik biçimde alınmaması, çocuk için en uygun onarıcı yol ve destek tedbirlerinin belirlenmesini engeller.

Uygulamada uzlaştırmanın “edim odaklı” tanıtılması, para veya aynı bağış karşılığında dosyanın kapanması şeklinde algılanmasına yol açmakta; çocuğun topluma faydalı programlara katılması, kamu yararına çalışma veya mağdurla anlamlı yüzleşme gibi onarıcı seçenekler geri planda kalmaktadır.

Mağdurun kamu tüzel kişisi olduğu durumlarda uzlaştırmanın yasaklanması (örneğin özel okul eşyasına zarar veren çocuk için uzlaştırma mümkünken devlet okulunda aynı fiili işleyen çocuk için mümkün olmaması) eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar üretmektedir.

Kısa süreli uzlaştırma takvimleri, çocukların süreci idrak etmesi ve olgun bir uzlaşma planı hazırlanması bakımından yetersizdir; uzlaştırmanın başarısız olması halinde ikinci kez uzlaşma imkânı tanınmaması da, özellikle ilk aşamada süreci tam anlayamayan çocuklar açısından hak kayıplarına yol açmaktadır.

Tüm bu yapısal sorunlar, hem suça sürüklenen hem mağdur çocuk bakımından uzlaştırmanın potansiyelini sınırlamakta, onarıcı adaletin kurumsallaşmasının önünde engel oluşturmaktadır.

“Diversiyon” (yönlendirme) kavramı, çocuk adalet sisteminde cezadan önce eğitici, onarıcı ve yönlendirici tedbirlerin uygulanmasını ifade eder. Türkiye’de bu kavramın hukuki karşılıkları kamu davasının ertelenmesi, uzlaştırma ve ön ödeme kurumlarında mevcuttur. Ancak Türkiye’de bu kurumların tamamı, Çocuk Koruma Kanunu’nun Ceza Muhakemesi Kanunu’na (CMK) yaptığı atıflar yoluyla düzenlenmiştir. Yani çocuklara özgü bir diversiyon sistemi değil, genel ceza muhakemesi mekanizmalarının uyarlanması söz konusudur. Uzlaştırma öngörülen suçlar oldukça sınırlıdır. Örneğin, “örgüt kurma, yönetme, üye olma” gibi suçlar kapsam dışında tutulmuştur. Oysa Türkiye’de örgüt kavramının geniş ve keyfi biçimde uygulandığı AİHM’in kararlarıyla da ortaya konmuştur. Bu nedenlerle, mevcut yasal altyapı dar yorumlanmakta ve çocuklar bakımından diversiyonun uygulanma alanı fiilen kısıtlanmaktadır. Buna karşılık Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nun (StPO) 45. ve 46. maddeleri, çocuklar için örnek alınabilecek şekilde diversiyon tedbirlerini açıkça düzenlemektedir. Bu hükümler, çocuğun soruşturma veya kovuşturma aşamasında cezalandırma yerine eğitici ve yönlendirici önlemlerle sisteme kazandırılmasını öngörmektedir. Eğer bu önlemler yeterli olmazsa, ek destekleyici tedbirlerle çocuğun yeniden topluma yönlendirilmesi sağlanmaktadır.

C. Uzlaştırmanın Yaygınlaştırılması İçin Öneriler

Öncelikle çocuklara özgü, onarıcı adalet odaklı ayrı bir uzlaştırma sistemi öngörülmesi; personel, usul ve kurum yapısı baştan itibaren çocuklara göre tasarlanmalıdır. Bu yapı, yalnızca suça sürüklenen çocukları değil, mağdur çocuğu da merkeze almalı; çocuğun katılım hakkını güvence altına alırken, üstün yarar ilkesi gerektirdiğinde savcıya çocuğun görüşmelere katılım biçimini yapılandırma yetkisi tanınmalıdır. Uzlaştırmaya tabi suçlar çocuklar bakımından dar bir sayma yöntemiyle sınırlandırılmamalı; istisna niteliğindeki, niteliği gereği uzlaştırmaya uygun

olmayan suçlar (örneğin toplumsal cinsiyet temelli şiddet) dışarıda bırakılarak, diğer suçlarda savcıya davanın niteliği ve tarafların özelliklerine göre geniş takdir imkânı tanınmalıdır. Hem suça sürüklenen hem mağdur çocuk için uzlaştırma müzakerelerine psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanlarının katılımı sağlanmalı; sosyal inceleme raporları zorunlu hale getirilerek, uzlaşma sonucunun koruyucu ve destekleyici tedbirlerle güçlendirilmesi standardı benimsenmelidir. Çocuklara özgü uzlaştırmacı havuzu oluşturulmalı; bu havuzda psikoloji, pedagoji, sosyal hizmet gibi alanlarda lisans eğitimi almış, çocuklarla çalışma deneyimi olan kişiler görevlendirilmeli ve kapsamlı, nitelikli eğitim programları uygulanmalıdır. Maddi edimlerin çocuk açısından öğretici olmayan etkisi dikkate alınarak, zararın mümkün olduğunca çocuğun kendi emeği ve topluma katkısı üzerinden giderilmesini sağlayan kamu yararına çalışma, mağdur veya toplum yararına projelere katılım gibi modeller teşvik edilmelidir; zorunlu hallerde maddi zararın devlet tarafından karşılanması ve uzlaştırma sürecinin sorumluluk öğretici boyutunun korunması sağlanmalıdır. Süreler çocuklar bakımından esnetilmeli, uzlaştırma başarısız olduğunda ikinci bir deneme imkânı tanınmalı, 12 yaşından küçük çocuklar bakımından da –güvenlik tedbirlerinin ötesine geçen– sorumluluk ve farkındalık kazandırıcı uzlaştırma uygulamalarına mevzuatta açık kapı bırakılmalıdır. AGO ve ÇİM gibi çocuk dostu mekânlar, uzlaştırma görüşmelerinde temel mekân haline getirilerek adliye ve kolluk ortamının yarattığı baskı azaltılmalı; dosyanın uzlaştırmaya yönlendirilmesinde suçun ağırlığından çok olayın koşulları ile tarafların ihtiyaçları esas alınmalıdır. Böylece, çocuklara ilişkin uzlaştırma kurumu, iş yükü azaltıcı teknik bir araç olmaktan çıkıp, çocuğu koruyan, güçlendiren ve topluma yeniden kazandıran onarıcı adalet mekanizması olarak işlev görebilecektir.

Özetle, Çocuk adalet sisteminde “diversiyon” kavramı —yani çocuğun ceza sistemi dışına çıkarılarak alternatif çözüm yollarına yönlendirilmesi— temel bir ilkedir. Bu yaklaşımın taslakta yer almaması, çocuk adaletinin onarıcı niteliğini zayıflatmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu’nun 4. maddesi çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınmasını öngörmektedir. Bu hakların uygulamada etkin biçimde hayata geçirilmesi, çocukların ceza sisteminden uzaklaştırılmasına yönelik politikalarla mümkündür.

D. Diğer Ülkelerdeki İyi Uygulama Örnekleri⁵

1. Almanya Örneği

Çocuklar bakımından eğitici tedbirlerde öncelikle yaptırımın ikincilliği ilkesi geçerlidir. Yani yaptırım, çocuklar açısından son çare olarak gündeme gelmelidir. Bu konuda Alman Ceza Kanunu düzenlemesi örnek gösterilebilir. Ceza Mahkemesi Kanunu'nun atıfta bulunduğu Çocuk Koruma Kanunu (Çocuk Mahkemesi Kanunu) hükümleri çerçevesinde, 45. ve 47. maddelerde düzenlenen diversiyon mekanizmaları bulunmaktadır. Diversiyon mekanizmalarından sonuç alınamaması veya fiilin niteliği itibarıyla diversiyonun uygun olmaması hâlinde, sırasıyla eğitici tedbirler gündeme gelmektedir. Bu noktada bir kademelilik ve orantılılık ilkesi gözetilmektedir. Eğitici tedbirlerin yeterli olmaması durumunda disiplin tedbirleri, bunlardan da sonuç alınamaması hâlinde ise “uygun iştirak” olarak kanunda nitelendirilen hapis cezası uygulanmaktadır. Bu hapis cezası, beş yıl veya ilgili suçun kanundaki azami ceza sınırının on yıl olması halinde on yıla kadar olabilmektedir. Dolayısıyla bu sistemin, mevcut durumda bizim benimsediğimiz sistemden birçok açıdan daha ileri bir düzenleme olduğu düşünülmektedir.

Almanya’da çocukların ceza sorumluluğuna ilişkin olarak Alman Ceza Kanunu’nun “Çocuğun Kusur Yeteneğinin Bulunmaması” başlıklı 19. paragrafında, “Fiilin icrası sırasında henüz 14 yaşını doldurmamış olan bir kişinin kusur yeteneği bulunmamaktadır.” hükmü yer almaktadır. Görüldüğü gibi 14 yaş altındaki çocuklar bakımından mutlak bir ceza sorumsuzluğu kabul edilmiştir. Almanya’da çocukların ceza sorumluluğuna ilişkin yasal düzenlemeler, ise Gençlik Mahkemeleri Kanunu’nda (Jugendgerichtsgesetz/JGG) yer almaktadır. Kanunun 1. paragrafının 2. fıkrasında genç, “suçun işlendiği tarihte 14 yaşında olup, henüz 18 yaşında olmayan kişidir”, genç yetişkin ise, “suçun işlendiği tarihte 18 yaşında olup, henüz 21 yaşında olmayan kişidir” olarak tanımlanmıştır. Kanunun 2. paragrafında, çocuk ceza hukukun uygulanması amacının gençlerin ve genç yetişkinlerin tekrar suç işlemelerinin önlenmesi olduğu ve yargılamanın öncelikli olarak rehabilitasyona yönelik olması gerektiği düzenlenmiştir. Kanunun 3. paragrafında, “Bir genç, suç işlediği sırada fiilin haksızlığını anlayabilecek ve buna göre davranışlarını yönlendirebilecek kadar ahlaki ve zihinsel olgunluğu haiz ise, ceza sorumluluğu bulunmaktadır. Olgunluk eksikliği nedeniyle cezai sorumluluğu bulunmayan bir gencin rehabilitasyonu için hâkim aile mahkemesinin verdiği tedbirlerin

⁵ Raporun karşılaştırmalı hukuk kısmına katkıları için TBB Çocuk Hakları Komisyon üyesi Av. Meltem Anayaroğlu’ya teşekkür ederiz.

aynısına hükmedebilir.” hükmü yer almaktadır. Burada 14-18 yaş aralığındaki genç bakımından bireysel kusur değerlendirmesi yapılmaktadır. Kanun’da, her somut olayda fiilin niteliğini ve gencin kişisel gelişim düzeyini dikkate alarak algılama yeteneği ve irade yeteneğinin oluşup oluşmadığının tespit edilmesini öngörülmüş ve bu yaş aralığı da 14-18 yaş olarak belirlenmiştir.

Gençlik Mahkemeleri Kanunu’nun 5. paragrafında, rehabilite edilmelerine yönelik tedbirlere öncelik verilmiş ve yeterli olmaması halinde cezaya hükmedilmesi gerektiği öngörülmüştür. Gençler hakkındaki rehabilite edilmelerine yönelik tedbirler ve cezalar 8. paragrafta düzenlenmiştir. Gençler bakımından rehabiliteye yönelik tedbirler ve disiplin araçları yeterli olmadığı takdirde hapis cezası uygulanabilmektedir. Kanunun 17. paragrafının 2. fıkrasına göre, “Çocuğun fiilinden ortaya çıkan zararlı eğilimler nedeniyle rehabilitasyona yönelik tedbirler ve disiplin araçları yetersiz kalırsa, kusurun ağırlığı cezayı gerektiriyorsa hâkim cezaya hükmeder.”. Görüldüğü gibi Alman ceza hukuku sisteminde ikincillik prensibi kabul edilmektedir.

Gençlik Mahkemeleri Kanunu’nun 18. paragrafının 1. fıkrasına göre, “Gençlik cezalarının asgari süresi, 6 ay, azami süresi ise 5 yıldır. Eğer suç, genel ceza hukuku uyarınca azami süresi 10 yıldan daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suç ise, azami süre 10 yıldır. Genel ceza hukukundaki ceza sınırları geçerli değildir”. Alman ceza hukukunda, Türk ceza hukukundan farklı olarak ceza indirimi değil, ancak cezanın üst sınırı bakımından düzenleme yapılmıştır. Kanunda 18-21 yaş aralığındaki genç yetişkinler bakımından hapis cezasında üst sınır öngören bir düzenleme daha vardır. Kanunun 105. paragrafının 3. fıkrasına göre, “Genç yetişkinlerin hapis cezasının üst sınırı, 10 yıldır. Suçun cinayet olması ve birinci firkada belirtilen azami sürenin kusurun özel ağırlığı nedeniyle yetersiz kalması halinde azami süre, 15 yıldır.”. Bu yaş grubuna ilişkin olarak § 105 ve devamında yer alan düzenlemeler, sadece cezanın türü ve uygulanma biçimi bakımından farklılıklar içermektedir. Bu yaş grubunda ceza sorumluluğu açısından bir farklılık bulunmamaktadır.

2. İtalya Örneği

İtalyan Ceza Kanunu’nun 97 ve 98. maddelerinde, çocukların ceza sorumluluğu düzenlenmiştir. Kanunun “14 Yaşından Küçük Olanlar” başlıklı 97. maddesine göre, “Fiili işlediği sırada on dört yaşını henüz doldurmamış olan kişi, ceza bakımından sorumlu tutulamaz”. Bu düzenleme ile Almanya’da olduğu gibi 14 yaşını doldurmamış çocuklar açısından herhangi bir

değerlendirme yapılmadan kusur yeteneğinin mutlak olarak bulunmadığının kabul edildiğini görmekteyiz.

Fiili işlediği sırada 14 yaşını doldurmuş ancak henüz 18 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu bakımından Kanunun 98. maddesinde düzenleme öngörülmüştür. Bu hükme göre, “Fiili işlediği sırada 14 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını doldurmamış olan kişi, eğer algılama ve irade yeteneği var ise, sorumlu olur; ancak cezası indirilir”.

Cezada ne şekilde indirim yapılacağı Kanun’un 65. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, cezada indirim sebebinin bulunması ve kanunda öngörülmemiş olması halinde, müebbet hapis cezası yerine 20 yıldan 24 yıla hapis cezası ve diğer cezalar bakımından üçte birini geçmeyecek şekilde cezada indirim yapılmaktadır.

İtalya’da 14-18 yaş aralığındaki çocuklar bakımından bireysel kusur değerlendirmesi yapılmaktadır. Çocuğun algılama ve irade yeteneği var ise, kusur yeteneğinin bulunduğu kabul edilir ve cezasında normatif olarak indirim yapılmaktadır

Kanunun 224. maddesinde ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklara ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu hükme göre, 14 yaşından küçük bir kişi kanunda suç olarak tanımlanan bir fiili gerçekleştirirse ve çocuk tehlikeli ise, hakim, fiilin ciddiyetini ve çocuğun yaşadığı ailenin ahlaki koşullarını özellikle dikkate alarak çocuğun ıslah evine gönderilmesine veya denetimli serbestliğe tabi tutulmasına karar vermektedir. Suç için kanunda müebbet hapis cezası veya en az üç yıl hapis cezası öngörülmüşse ve taksirli bir suç söz konusu değilse, çocuğun en az üç yıl süre ile ıslah evine gönderilmesine hükmedilmektedir. Bu hükümler, 14 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını doldurmamış olan ve 98. maddeye göre sorumlu olmayan çocuklar hakkında da uygulanmaktadır.

3. İspanya Örneği

İspanya, 2025 itibarıyla gençlik ceza adaleti sisteminde “özgünlük”, “esneklik” ve “bireyselleştirilmiş müdahale” ilkelerini gözeterek yaklaşımıyla dikkat çekmektedir. İspanya’da cezai sorumluluk yaşı 14 olarak belirlenmiştir — 14 yaş altındaki çocuklar ceza hukuku kapsamına girmez; bunun yerine koruma ve sosyal destek tedbirleri uygulanmaktadır.

Ayrıca İspanya'nın ceza hukuku rejimi, genç suçlulara yönelik yaptırımlarda “sert ceza” yerine öncelikle eğitsel, iyileştirici ve toplumsal yeniden bütünleştirme yöntemlerine ağırlık vermektedir. Bu çerçevede, arabuluculuk, uzlaşma ve diğer restoratif adalet yöntemlerinin normatif yapıya entegre edilmiş olması, İspanya'yı çocuk adaletinde koruyucu ve rehabilite edici yaklaşım bakımından öne çıkan olumlu bir örnek haline getirmektedir.

Gençlik ceza adalet sistemini, yetişkin ceza adalet sisteminden ayıran en temel fark, yarattığı sonuçlar bağlamındadır: cezai sorumluluk resmi olarak tespit edilse dahi, bunun ardından doğrudan cezalandırıcı bir müdahale öngörülmez bunun yerine, cezalandırıcı olmayan fakat özünde eğitici ve pragmatik çözümler uygulanmaktadır.

İspanya çocuk adaleti sistemi, çocuk dosyalarını “herkesin bakabildiği” genel bir kriter mantığına teslim etmez, hakimden savcıya, müdafiden adli kolluğa kadar baştan sona uzmanlık üzerine kurulmuş, bir mimaridir: LO 5/2000 “Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores”ün son hükümleri ve LOPJ 329.3, çocuk mahkemesi hakim ve savcılar için Consejo General del Poder Judicial Escuela Judicial (İspanya Yargı Genel Konseyi Hakimler Okulu) üzerinden özel eğitim ve uzman atamasını zorunlu kılar. Başsavcılık teşkilatında “Secciones de Menores” dosyaları koordine eder; barolarda Turno de Menores'a giriş, özel sertifikasyonla mümkündür; kollukta ise Policía Nacional'ın GRUME'si ve Guardia Civil'in EMUME'si çocuk dosyalarında ihtisaslaşmıştır. Bu kurumsallaşmış, uzmanlık zinciri, “çocuğun üstün yararı”nı soyut bir ideal olmaktan çıkarıp usule, delil toplama tekniklerine ve tedbir seçimine yansıtan somut bir kapasiteye dönüşmüştür: travmayı derinleştirmeyen ifade alma, bireyselleştirilmiş müdahale planları ve özgürlüğü kısıtlamak söz konusu olduğunda da gerçek anlamda “ultima ratio” denetimi söz konusudur.

4. Portekiz Örneği

Ocak 2001'den itibaren Portekiz Çocuk Ceza Adalet Sistemi, üç farklı yaş aralığını dikkate alan, üç tür devlet müdahalesinin birleşik sonucu olarak tanımlanabilmektedir. Eğitimsel Vesayet Kanunu (Lei Tutelar Educativa – LTE) kapsamında, 12 ile 16 yaş arasındaki çocuklar, işledikleri fiilin kişiliklerinin düzeltilmesi için eğitimsel ihtiyaç gösterdiği durumda, ceza hukukunca suç sayılan bir fiilden sorumlu tutulmaktadırlar. Bu sorumluluk cezai nitelikte değildir; aile ve çocuk mahkemeleri tarafından özel usul kuralları ve süreçler aracılığıyla tesis edilir ve gençlik mahkemelerince uygulanan bir eğitimsel vesayet tedbiri (medida tutelar

educativa) ile somutlaştırılmaktadır. Eğitimsel tedbirlerin belirli süreye tabi olması ilkesi hem yasal düzeyde hem de tedbirin somut süresinin belirlenmesinde açıkça benimsenmiştir. İlk kez, özellikle iki tür onarıcı tedbir öngörülmüştür:

- Mağdura tazmin (reparação ao ofendido),
- Ekonomik tazminat veya toplum yararına çalışma.

Eğitim merkezine yerleştirme Adalet Bakanlığı Sosyal Uyum Genel Müdürlüğü (Direcção-Geral de Reinserção Social) tarafından idare edilen kamu kurumları – eğitimsel vesayet tedbirlerinin en ağırıdır. Bunun nedeni, özellikle yarı-açık ya da kapalı rejimlerde, küçüklerin karar verme ve yaşamını sürdürme özerkliği bakımından temsil ettiği sınırlama ve kısıtlama derecesidir. Yarı-açık veya kapalı rejimde eğitim merkezine yerleştirme tedbirinin uygulanmasına ilişkin şartlar ve varsayımlar oldukça sınırlıdır. Ayrıca, eğitim merkezine önleyici tedbir olarak, güvenli veya yarı-güvenlikli tesislerde geçici tutma kararı da verilebilmektedir.

Eğitim merkezine yerleştirme tedbirinin infazına ilişkin en önemli hususlar, Merkezlerin Genel Yönetmeliği (Decreto-Lei n.o 323-D/2000, Aralık 2000) ile geliştirilmiş ve tamamlanmıştır. Bu ikincil mevzuata verilen önemin açık bir göstergesi, Eğitimsel Vesayet Kanunu'nun (1999) ancak Merkezlerin Genel Yönetmeliği ile birlikte, yani 1 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe girmiş olmasıdır. 12 yaşın altında herhangi bir cezai sorumluluk bulunmamaktadır. Bu durumda müdahale yalnızca koruyucu nitelikte olup, Tehlike Altındaki Çocuklar ve Gençler Hakkında Kanun (Lei das Crianças e Jovens em Perigo) çerçevesinde yürütülmelidir. Vurgulanmalıdır ki, bu farklılaştırılmış müdahale türleri, 12 yaşın üzerindeki aynı çocuk için, ihtiyaçların birbirine bağlı olması halinde birlikte uygulanabilmektedir. Kendi özgün usul kurallarıyla düzenlenen koruyucu ve eğitimsel müdahaleler, yargı yetkisi bakımından gerekli bağlantı kurallarını öngörmektedir.

Portekiz'de cezai sorumluluk yaşı 1911'den bu yana 16 olarak korunmuştur. Çocukların karıştığı nadir şiddet olayları, medyada yoğun bir şekilde vurgulanmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi bu durum, kamuoyuna çocuk suçluluğunun boyutu ve kapsamına dair yanlış bir algı vermektedir; zira istatistiklere bakıldığında, kamuoyunda algılandığından çok daha düşük düzeydedir. Bunun sonucu olarak, bazı münferit sesler kamuoyunda ceza sorumluluğu yaşının 14'e hatta 12'ye indirilmesi çağrılarını gündeme getirmektedir.

Çocuk adaletine ilişkin mevzuat, özellikle yargı sisteminde görev alan hakimler ve diğer profesyoneller tarafından genel olarak olumlu karşılanmakta ve kabul görmektedir. Önemli konular bakımından herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığı görülmektedir. Toplumsal değerler doğrultusunda eğitime duyulan ihtiyaç, temeline dayanan sorumluluk modeli ile, tedbirlerin gözden geçirilmesinde güncellik (çağdaşlık) ilkesi, çocuk suçluluğu bakımından özellikle uygun görünmektedir.

Portekiz'in çocuk adalet sistemi, cezalandırıcı değil eğitsel yaklaşımı, tutuklamayı en uç istisna haline getiren normatif çerçevesi, uzmanlaşmış çocuk mahkemeleri ve güçlü onarıcı adalet mekanizmalarıyla 2025 itibarıyla Avrupa'da en dikkate değer çocuk dostu modellerden biri olmaya devam etmektedir. Bu yaklaşım, yalnızca çocukların cezai sorumluluğunu düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerini de güvence altına almaktadır. LTE22, tedbirlerin orantılılık ve ölçülülük ilkelerine uygun olarak, her bir çocuğun bireysel ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesini öngörmektedir. Çocuğun görüşünün alınması ve karar sürecine etkin biçimde katılması ise, sistemin merkezi bir unsurudur. Ayrıca, mahkemenin kararı mutlaka çocuğun eğitim, aile ve sosyal çevresiyle uyumlu bir bireyselleştirilmiş, gelişim planına bağlanmaktadır. Bu bütüncül yapı, Portekiz modelini yalnızca ulusal düzeyde değil, aynı zamanda BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40. maddesi ve Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalet Rehberi ile de tam uyumlu kılmaktadır.

E. Türkiye'den İyi Uygulama Örneği Olarak Gençlik Merkezi Programı (TÇYOV) ve 6 Aylık Uygulama Sonuçları

Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı (TÇYOV), hiçbir çocuğun özgürlüğünden yoksun kalmaması için Türkiye'de çocuk adalet sisteminin gelişen uluslararası standartlara uyum sağlamasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bir sivil toplum örgütü olarak misyonu, çocuk adaletinde yükümlülük sahibi olan devlete ve devlet kurumlarına sorumluluklarını hatırlatmak ve bu süreçte kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektir. Bu amaçla, çocuk suçluluğunu önlemeyi hedefleyen Gençlik Merkezi Programı modeli, 1997 yılından beri uygulanmakta ve sürekli olarak geliştirilmektedir. (Gençlik Merkezi Programı izleme ve değerlendirme raporlarına erişim için: <https://bit.ly/43qMg81> ve <https://www.tcyov.org/>)

Çocuğun suçla ilişkilmesi, yaşadığı hak ihlallerinin doğrudan bir sonucu olduğundan Gençlik Merkezi Programı, hak ihlallerinin sebep olduğu risk faktörlerini en aza indirmeyi, çocuğun

etrafındaki koruyucu faktörleri ise arttırmayı amaçlayarak suç ile ilişkilenmesini önlemeyi hedefler.

1. Gençlik Merkezi Programının Yapısı ve Uygulaması

Vakıf, Gençlik Merkezi Programının kanıta dayalı etki izlemesi ve değerlendirmesini iki yıldır titizlikle yapmaktadır. Türkiye'deki ceza sorumluluk yaşı dikkate alınarak 12-18 yaş arası çocuklarla birlikte yürütülen Gençlik Merkezi Programı çalışmalarımız, suç ile ilişkilenmesi ihtimalini arttıran bireysel ve çevresel risk faktörlerine sahip çocuk grubuyla yürütülmektedir.

Programın yıllık faaliyet dönemi Ekim ayında başlayıp Haziran'a kadar devam etmektedir. Ancak programa 12 yaşında başlayan bir çocuk, 18 yaşını bitirene kadar merkezimize devam edebilmektedir. Bu süre içinde her pazar, akranlarıyla birlikte psikososyal ve rekreasyonel faaliyetlere katılabilmekte ve ayrıca tüm yıl boyunca bireysel vaka müdahaleleri (Çocuğun eğitim hakkına erişimindeki sorunlar, aile içindeki ihmal veya istismar durumları gibi çevresel faktörlere yönelik bildirim ve yönlendirmeler) ile desteklenmektedir.

2. Programın Etki İzleme ve Değerlendirme Sonuçları

Geçtiğimiz yıl programın etkililiğini ölçmek amacıyla bir “Risk Alma ve Suç Davranışı Ölçeği” geliştirilmiş olup, bu ölçek programın başında ve sonunda çocuklara uygulanmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler arasında “Başkasına ait bir şeye bilerek zarar verdim” ve “Evde, okulda ya da mahallede tartışma sırasında karşımdakine öfkelenerek onu dövdüm” gibi davranış temelli sorular bulunmaktadır.

Altı aylık bireysel çalışma süresinin sonunda programa katılan çocukların yarısından fazlasında olumlu yönde değişim gözlemlenmiştir. Bu değişim, suç davranışı ve risk alma davranışlarında azalma eğilimi şeklinde ölçek sonuçlarına yansımıştır.

Program sonunda çocuklarla yapılan odak grup çalışmalarında elde edilen nitel veriler de ölçek sonuçlarını doğrulamıştır. Bir önceki yılın odak grup çıktılarından bazı örnek ifadeler şöyledir:

- “Zorlandığım bir duygu olduğunda kendimde kalmaya çalışıyorum... ‘Bu geçici’ diyorum.” (Bu ifade, çocuğun öfke kontrolü becerisinde gelişim olduğunu fark ettiğini göstermektedir.)
- “Bir sorun olunca hemen vazgeçmiyorum artık. Çözüm arıyorum.” (Bu ifade, sorun çözme becerilerinde gelişim olduğunu göstermektedir.)

Bu ifadeler çocukların yalnızca davranışlarında değişim olmadığını, aynı zamanda bu davranışlara ilişkin farkındalık kazandıklarını ortaya koymaktadır.

3. Çocuk Katılımının Değişime Etkisi

Bir önceki yıl gerçekleştirilen odak grup çalışmasında çocuklar tarafından belirtilen hususlardan biri, program kapsamında “dinlenebiliyor olma” deneyimidir. Katılımcılardan biri bu deneyimi şu şekilde ifade etmiştir: “Dinlenmek hoşuma gitti. Çünkü mesela hayatımızda çoğumuz... oturup karşılıklı bir dilde konuşup dinlediğimizi düşünmüyoruz. Ama bu noktada iletişimimle dolayısıyla ifade ediliyorum çünkü beni yargılayan kimse yok...”

Bu geri bildirimler, güvenli bir alan oluşturmanın ve çocukların anlamlı katılımının değişime katkı sağlayan temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir. Programın kısa süre içerisinde çocuklar tarafından dahi fark edilebilen değişiklikler yaratabilmesi, ancak katılımcı çocukların düşünce, duygu ve ihtiyaçlarını güvenli bir ortamda ifade etmelerine imkân tanındığında mümkün olabilmektedir.

Çocuk suçluluğunun önlenmesi ve adalet sisteminin çocuk hakları temelli bir yaklaşım doğrultusunda ilerlemesi, çocukların sürece aktif katılımını gerektirmektedir. Bu nedenle, adalet sisteminin her aşamasında çocukların görüşlerinin alınması ve katılım haklarının hayata geçirilmesi öncelikli bir gerekliliktir. Bu hakkın yasal güvencelerle korunması, hem önleme çalışmalarının hem de adalet sisteminin etkililiğinin artırılması açısından temel bir adım niteliğindedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Karşılaştırmalı Değerlendirme ve Türkiye'ye Yansımalar

1.1. ABD ceza ve çocuk adalet sistemi, geniş veri kaynaklarına ve gelişmiş adli gözlem araçlarına sahip olmakla birlikte, eşitlik, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri bakımından ciddi sorunlar barındırmaktadır; bu nedenle çocuk hakları temelli bir model için tutarlı bir referans teşkil etmemektedir.

1.2. ABD sisteminde ırksal, ekonomik ve politik eşitsizlik üreten uygulamalar, çocukların adalete erişiminde ve infaz sürecinde yapısal ayrımcılık yaratmaktadır.

1.3. Türkiye bakımından uluslararası örnekler değerlendirilirken, sadece yapısal başarılar ve bilimsel temelli uygulamalar dikkate alınmalı; eşitsizlik ve ayrımcılık üreten, cezalandırma odaklı modellerden kaçınılmalıdır.

1.4. Çocuk adaletinde temel amaç, suçu önlemek ve çocukların topluma yeniden kazandırılmasını sağlayan, rehabilitasyon odaklı, eşitlikçi ve insan hakları temelli sistemler kurmak olmalıdır.

1.5. Türkiye'nin ceza politikası reformlarında; eşitlik ve adil yargılanma ilkelerinin korunması, ceza infaz sisteminde özelleştirme eğilimlerinden uzak durulması, çocukların yüksek yararını esas alan koruyucu–destekleyici mekanizmaların güçlendirilmesi ve uluslararası normlara uygun hak temelli bir çocuk adalet sisteminin inşa edilmesi gerekmektedir.

2. Suç Politikasındaki Yapısal Değişim ve Taslağın Niteliği

2.1. Mevcut yasa taslağı, çocuk adalet sistemi bakımından yalnızca bir madde değişikliğinden ibaret değildir; ceza sorumluluğu rejimini dönüştüren, temelde bir suç politikası değişikliğini yansıtan sistemsel bir nitelik taşımaktadır.

2.2. Taslak, çocuk adalet sisteminin koruyucu ve eğitici niteliğinden uzaklaşma, çocukları rehabilitasyon ve eğitim odaklı bir sistemden çıkararak daha cezai bir yaklaşıma yöneltme riski taşımaktadır.

2.3. Çocuk ceza adaleti çalışmaları cezalandırmadan onarmaya doğru bir paradigma dönüşümü olarak ele alınmalı; çocukluk kavramının hukuki ve toplumsal anlamı dikkate alınmalıdır.

2.4. Kanun yapma sürecinin interdisipliner nitelikte yürütülmesi; hukuk, kriminoloji, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi ve adli bilimler alanlarından uzmanların katılımıyla tartışmaların yapılması zorunludur.

2.5. Yasa değişiklikleri, yalnızca cezai düzenleme düzleminde değil, çocuk koruma politikaları bağlamında; suç öncesi ve suç sonrası süreçleri birlikte kapsayacak şekilde ele alınmalıdır.

3. Normatif Belirsizlik, Takdir Yetkisi ve Hukuk Güvenliği

3.1. Taslak metinde yer alan “kasten öldürme suçu bakımından bu madde hükümleri uygulanmayabilir” şeklindeki ifade, neyin uygulanacağını açıkça öngörmek yerine mevcut hükümlerin “uygulanmayabileceğini” düzenlemekte, bu yönüyle normatif belirsizlik yaratmaktadır.

3.2. Bu tür “uygulanmayabilirlik” hükümleri, belirlilik ve hukuk güvenliği ilkelerini zayıflatmakta; hâkimin takdir yetkisini ölçüsüz biçimde genişletmektedir.

3.3. Taslakta, takdir yetkisinin hangi koşullarda ve hangi ölçütlere göre kullanılacağına ilişkin açıklık bulunmamakta, bu durum keyfi uygulama riskini artırmaktadır.

3.4. Ceza sorumluluğuna ilişkin takdir yetkisinin sınırları çizilmeden hâkime bırakılması, belirlilik, ölçülülük ve öngörülebilirlik ilkeleriyle çelişmektedir.

3.5. Hukuk sisteminde takdir yetkisi ancak sınırları, ölçütleri ve denetim mekanizmaları açıkça belirlenmiş olduğunda meşru kabul edilebilir; taslak bu gerekliliği karşılamamaktadır.

4. Bilimsel Temel, Gelişimsel Veriler ve Uzman Görüşü Eksikliği

4.1. Çocuk ve gençlerin cezai sorumluluğunun belirlenmesinde; psikolojik, nörolojik ve gelişimsel faktörler (dürtüsellik, dikkat eksikliği, hiperaktivite, frontal lob gelişiminin tamamlanmamış olması gibi biyopsikososyal etkenler) belirleyici rol oynamaktadır.

4.2. Bilimsel araştırmalar, beynin karar verme, dürtü kontrolü ve risk değerlendirmesinden sorumlu frontal korteksin gelişiminin yaklaşık 25 yaşına kadar devam ettiğini ortaya koymaktadır.

4.3. Bu nedenle, çocuk ve ergenlerin cezai sorumluluğuna ilişkin her türlü düzenlemenin, nöropsikolojik gelişim düzeylerini ve bilimsel verileri dikkate alması zorunludur.

4.4. Taslakta bu bilimsel gerçeklik göz ardı edilmekte; hakimın gelişimsel verileri değerlendirmesine ilişkin zorunlu uzman görüşü (sosyal hizmet uzmanı, adli psikiyatri, psikoloji, çocuk gelişimi vb.) öngörülmemektedir.

4.5. Uzman raporları ve psikolojik değerlendirmelerin zorunlu olmaması, karar süreçlerinin bilimsel temelden uzaklaşmasına ve çocukların gelişimsel farklılıklarının gözetilmemesine yol açabilecek niteliktedir.

4.6. Çocukların cezai sorumluluğunun belirlenmesinde, adli psikiyatri, psikoloji ve çocuk gelişimi alanlarında uzman kişilerin görüşlerine başvurulması; hakimın takdir yetkisinin bilimsel bulgularla sınırlandırılması, adil yargılanma hakkı ve çocuğun üstün yararının korunması açısından zorunludur.

5. Usul Hükümlerindeki Eksiklikler ve Yargılama Sürecindeki Dengesizlik

5.1. Taslak düzenleme, ceza sorumluluğu esaslarında değişiklik öngörmekte; ancak Ceza Muhakemesi Kanunu bakımından çocuk yargılaması usullerine ilişkin hiçbir güçlendirme getirmemektedir.

5.2. Çocuk yargılamasında kapalı duruşma, zorunlu müdafilik, özel eğitilmiş hâkim ve savcı atanması, nitelikli sosyal inceleme raporları ve çocuğun katılım hakkının etkin güvence altına alınması gibi usulü güvencelerin güçlendirilmesi gerekirken; taslakta bu alanlarda herhangi bir iyileştirme öngörülmemektedir.

5.3. Mevzuata göre suça sürüklenen çocukların yargılaması kapalı yapılırken, mağdurun çocuk olduğu dosyalarda kapalılık otomatik olarak uygulanmamakta; özel talep veya mahkeme kararı gerekmektedir. Bu durum, mağdur çocukların mahremiyeti ve korunması bakımından da sistematik bir eksikliğe işaret etmektedir.

5.5. Suça sürüklenen çocuklara ilişkin soruşturma dosyaları çocuktan sorumlu Cumhuriyet savcılar tarafından yürütülmekte; buna karşılık mağdur çocuklara ilişkin soruşturma dosyalarının aile içi şiddete bakan savcılar tarafından yürütülmesi, mağdur çocuk bakımından özel bir çocuk savcılığı yapılanmasının eksikliğini ortaya koymaktadır.

5.6. Çocuklara yönelik ceza artırımı bizatihi amaca uygun değilken, buna ek olarak yargılama sürecinde onları koruyacak usul güvencelerinin güçlendirilmemesi, sistemin cezayı ağırlaştırıcı,

ancak yargısal korumayı sabit tutan mevcuttan daha da dengesiz bir yapıya dönüşmesine neden olma riskini taşımaktadır.

6. Hapsedilmenin Ters Etkileri, Yeniden Suç İşleme Oranları ve İnfaz Politikası

6.1. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren bugüne kadar suça sürüklenen çocuklar bakımından hapis cezalarının artırıldığı raporda ortaya konulmuştur. Buna karşılık, kapatılma çocukların gelişimi ve suç sorumluluğunun algılanması bakımından için uygun olmadığı gibi uluslararası standartlara aykırıdır. Ayrıca çocukların hapsedilmesine ilişkin uluslararası ve ulusal çalışmalar ve deneyimler, kapatılmanın suça yönelimi azaltmadığını; aksine yeniden suç işleme oranlarını artırdığını göstermektedir.

6.2. İslahevlerinden tahliye edilen gençlerin yüksek oranda yeniden tutuklandığı, yeniden hüküm giydiği ve yeniden hapsedildiği tespit edilmiştir; bu durum, kapatılmanın çocukların davranışlarını kalıcı olarak değiştirmek yerine sosyal dışlanmayı derinleştirdiğini ortaya koymaktadır.

6.3. Ergenlik döneminde hapsedilen çocukların, benzer yaşta hiç hapse girmemiş bireylere kıyasla 27, 30 ve 33 yaşlarında yeniden hapse girme olasılığı daha yüksektir; ayrıca alkol veya madde bağımlılığı geliştirme, kamu yardımlarına bağımlı hale gelme ve sosyal–ekonomik açıdan dezavantajlı bir konuma sürüklenme ihtimalleri artmaktadır.

6.4. Bu veriler, ergenlik döneminde hapsedilmenin yalnızca suç davranışı üzerinde değil; bireyin yaşamının sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutlarının tamamında olumsuz etki yarattığını göstermektedir.

6.5. Türkiye’de Ekim 2025 itibariyle hapishanelerde bulunan 4.561 çocuk, bugüne kadarki en yüksek sayıya işaret etmekte ve hapsedilmenin çocuklar bakımından “en kolay çözüm yolu” haline geldiğini göstermektedir.

6.6. Gündemdeki yeni yasa tasarısı, bazı suçlar için ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını çocuklara uygulanabilir hale getirmekte; bu durum çocuk adalet sisteminin temel ilkeleriyle açıkça çelişmektedir.

6.7. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, tarihsel olarak idam cezasının yerine getirilen bir düzenleme olup, çocuklara uygulanması geri bir adım niteliğindedir.

6.8. Ağırlaştırılmış müebbet cezasının çocuklara uygulanabilir hale gelmesi, çocuk hapisanelerinde hücreler açılması veya çocukların yetişkin hapisanelerine aktarılması gibi her iki durumda da çocuk hakları bakımından ağır ihlaller doğurabilecek iki olasılığı gündeme getirmektedir.

6.9. Türkiye’de 2015–2016’dan beri hapisanelerde bağımsız izleme yapılamamakta; barolar, sivil toplum örgütleri ve meslek odalarının çocuk hapisanelerine düzenli erişim imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle çocukların hapisanelerde maruz kaldığı koşullar ve olası hak ihlalleri hakkında güvenilir bilgiye ulaşmak güçleşmektedir.

6.10. Bağımsız izleme eksikliği, çocukların hapisane alt kültürüyle bütünleşmesine, akran şiddeti ve çeteleşmenin yaygınlaşmasına yol açmakta; çocuk ister kısa ister uzun süreli tutuklu veya hükümlü olsun, hapisane kültürünün etkisinden kurtulmakta zorlanmaktadır.

6.11. Çocuklar bakımından özgürlüğü kısıtlayıcı uygulamalar ancak “eğitim ve onarma” odaklı olmak üzere son çare olmalıdır ve buralardaki yaşam koşulları; temel ihtiyaçlara erişim, sağlık ve hijyen şartları bakımından güçlendirilmeli; temel haklarının güvence altına alınması sağlanmalıdır.

6.12. İnfaz kurumlarındaki “Olumsuz tutum ve davranış” gibi kavramlar infaz mevzuatında açık biçimde tanımlanmalı; keyfi uygulamaları önlemek üzere denetim mekanizmaları kurulmalıdır.

6.13. İdari gözlem kurullarının kararları bağımsız bir izleme sistemi tarafından değerlendirilmeli; çocukların şikâyet hakları etkili biçimde güvence altına alınmalıdır.

6.14. Çocukların rehabilitasyon, eğitim ve psiko-sosyal destek süreçleri güçlendirilerek, toplumla yeniden bütünleşmeleri infaz sisteminin temel hedefi haline getirilmelidir.

7. Türkiye’de Çocukların Sosyal Durumu ve Suçun Temel Nedenleri

7.1. Türkiye’de ekonomik zorluklar ve sosyal adaletsizlik derinleşmekte; binlerce çocuk eğitim hayatını sürdürememekte veya yurt dışında devam etmek zorunda kalmaktadır.

7.2. Çetelere karışan, silahlı gruplara zorla dahil edilen, istismara uğrayan veya suça sürüklenen çocukların sayısına ilişkin güvenilir ve ayrıntılı verilere erişimde önemli eksiklikler bulunmaktadır.

7.3. Çocukların suça sürüklenmesinin temel nedenleri arasında; yoksulluk, düşük eğitim düzeyi, okula devam etmeme, aile desteği eksikliği, aile içi şiddet, sosyal dışlanma ve dezavantajlı bölgelerde yaşama gibi yapısal faktörler bulunmaktadır.

7.4. Çocuğu koruyacak mekanizmaların güçlendirilmesi, bu yapısal koşulların düzeltilmesi ve sosyal politikaların kapsayıcı biçimde tasarlanması zorunludur.

7.5. Çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesi, yalnızca cezai düzenlemelerle değil; eğitim, sağlık, barınma ve sosyal hizmet alanlarında geliştirilecek bütüncül politikalarla mümkündür.

8. Alternatif Yaklaşımlar, Sosyal Politikalar ve Önleyici Çalışmalar

8.1. Uluslararası araştırmalar, cezaların ağırlaştırılmasının çocuk suçluluğunu azaltmadığını; uzun vadede sosyal ve bireysel zararları artırdığını göstermektedir.

8.2. Cezaların ağırlaştırılması tek başına çocuk suçluluğunu azaltmaya yetmez; tersine, çocuklar açısından onarıcı adalet anlayışını zayıflatabilir.

8.3. Çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesi için; eğitim, sağlık, barınma ve sosyal destek alanlarında kapsayıcı politikalar oluşturulmalı; yoksulluk ve düşük eğitim olanaklarının yoğun olduğu bölgelerde çocuklara yönelik özel programlar geliştirilmelidir.

8.4. Her çocuk için bireysel ihtiyaç değerlendirmesine dayalı destek planları hazırlanmalı; davranış sorunları yaşayan gençler ve aileleri birlikte desteklenmelidir.

8.5. Sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, eğitimciler ve hukukçulardan oluşan multidisipliner ekipler oluşturulmalı; her çocuk için bir bakım koordinatörü atanarak sürecin bütüncül biçimde izlenmesi sağlanmalıdır.

8.6. Eğitim, spor, kültür ve toplumsal katılım programları teşvik edilmeli; bölgesel sosyo-ekonomik farklılıklara uygun program modelleri geliştirilmelidir.

8.7. Çocukların empati gelişimini destekleyecek eğitim programları, özellikle risk altındaki bölgelerde sistematik biçimde uygulanmalı; adli tıp değerlendirmelerinde empati gelişimi ve dürtüsellik ölçütleri bilimsel standardizasyona kavuşturularak ceza ehliyeti tespitinde dikkate alınmalıdır.

8.8. Cezai politikalar yalnızca caydırıcılığa değil; onarıcı ve destekleyici yaklaşımlara dayanmalı; eğitim, istihdam ve sosyal destek programları güçlendirilmelidir.

8.9. Çocukların üstün yararını esas alan ve uluslararası çocuk hakları standartlarıyla uyumlu kamu politikaları geliştirilmelidir.

9. Çetelerle Mücadele ve Politika Yapıcılar için Değerlendirme Çerçevesi

9.1. Çetelerin çocukları kullanmasının temel nedenleri yapısal ve çok boyutlu olup; yoksulluk, dışlanma, koruyucu mekanizmaların zayıflığı bu nedenler arasında yer almaktadır.

9.2. “Ceza indirimi” faktörünün çeteler açısından gerçekten belirleyici bir etken olup olmadığı, ampirik verilerle araştırılmalı; bu konuda sağlıklı veri toplanmalıdır.

9.3. Mevcut ceza ve koruma mekanizmalarının neden etkin uygulanamadığı; uygulama boşluklarının hangi alanlarda yoğunlaştığı nesnel biçimde tespit edilmelidir.

9.4. Çocuğun korunması, eğitimi ve topluma yeniden kazandırılması yönünde atılması gereken acil kurumsal adımlar belirlenmeli; bu adımlar sosyal, eğitsel ve ekonomik tedbirlerle desteklenmelidir.

9.5. Cezai politikadaki sertleştirmelerin suçun kök nedenleri üzerinde kalıcı bir çözüm sağlayıp sağlamadığı, veriye dayalı olarak değerlendirilmelidir.

9.6. Çetelerin çocukları kullanmasının arkasındaki dinamikler doğru teşhis edilmeden; yalnızca ceza artırımı yoluyla etkili bir mücadele yürütülmesi mümkün değildir.

9.7. Çocukların suçta kullanılmasına dair halihazırda cezalandırıcı hükümler bulunmaktadır. Çocukların korunması bakımından ancak çocukları suça yönelten kişilerin cezalarında artırımı yönelik değişiklikler öngörülebilir.

10. Kurumsal Yapı, Uzmanlaşma ve Veri Şeffaflığına İlişkin Öneriler

10.1. Çocuk savcılığı kurumunun, yasal çerçevede öngörüldüğü şekilde fiilen hayata geçirilmesi gereklidir; bu savcılıklar hem çocuk suçlarını önleme hem de koruma tedbirlerini izleme görevini üstlenmelidir.

10.2. Çocuk hukuku alanında uzmanlaşma için yüksek lisans, sertifika ve sürekli eğitim programları kurulmalı; çocuk polisi, çocuk hâkimi ve çocuk savcılarının seçimi sadece kıdem veya yaş faktörüne değil, pedagojik ve psikolojik yeterliliğe dayandırılmalıdır.

10.3. Çocuk hukuku, kriminoloji, psikoloji ve sosyal hizmet alanlarında uzmanlaşmış çok disiplinli ekipler yargılama ve infaz süreçlerine sistematik biçimde dâhil edilmelidir.

10.4. Sosyal İnceleme Raporları bir kerelik ve yüzeysel görüşmelere dayanarak düzenlenmemeli; çok disiplinli ekiplerce kapsamlı değerlendirmeler sonucunda hazırlanmalıdır.

10.5. Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan koruyucu tedbirlerin risk grubunda bulunan çocuklara öncelikli olarak uygulanması gereklidir. Yine suça sürüklenen çocuk bakımından da koruyucu tedbirlerinin uygulanmasının güçlendirilmesi, uygulanamama gerekçeleri var ise mahkeme kararlarında açıkça belirtilmesi ve bu gerekçelerin fiilen denetlenebilir hale getirilmesi gerekmektedir.

10.6. Adli istatistikler düzenli, ayrıntılı ve kamuya açık bir biçimde yayımlanmalı; veri şeffaflığı sağlanmalıdır.

10.7. Türkiye'de 2015–2016'dan beri aksayan bağımsız izleme mekanizmaları yeniden kurulmalı; barolar, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının çocuk hapisanelerine düzenli erişimi sağlanmalıdır.

10.8. Çocuk koruma ve infaz sistemi, çok niş ve uzmanlık gerektiren bir alan olduğundan, politika yapım sürecinde alan uzmanlarıyla sürekli işbirliği içinde olunmalıdır.

11. Çocuk Hakları, Medya, Aile ve Toplum Temelli Önleyici Mekanizmalar

11.1. Çocukların suça sürüklenmesinde okula devam etmemenin önemli bir etken olup tüm çocukların okula gitmesinin ve eğitimde devamlılığın sağlanması için gerekli denetim ve destek mekanizmaları güçlendirilmelidir.

11.2. Çocuğun haber içeriğinde görüntü, ses, kimlik bilgileri, anne ve babasına ait bilgiler, sağlık durumu, eğitim gördüğü kurum veya yaşadığı yer gibi kişisel verilerine yer verilmemeli; haber içeriğinde çocuğa dair bilgi verilmesinin zorunlu olduğu hallerde dahi, çocuğun üstün yararı ve kimliğinin gizliliği mutlak ölçüt olarak benimsenmelidir.

11.3. Haber içeriklerinde çocuğun özel yaşamına ve kişisel verilerine yer verilmesi, çocuğun suça sürüklenmesinde veya yeniden mağdur olmasında bir etken olduğundan, kimliğini ortaya çıkaracak nitelikte bilgilere yer verilmemesi gerekmektedir.

11.4. Çocuklara, ilk çocukluk döneminden itibaren hem hakları hem de toplumsal davranış normları; hangi fiillerin suç oluşturduğu, bunların yaptırımları ve hukuk kurallarına uyma bilinci konusunda eğitim verilmelidir.

11.5. İlk çocukluk döneminden itibaren kurallara uygun davranma bilincinin, ebeveynler ve öğretmenler tarafından geliştirilmesi; okul öncesi eğitimden başlayarak eğitim programlarına çocukların haklarının ve mağdur olabilecekleri suç türlerinin eklenmesi büyük önem taşımaktadır.

11.6. Çocukların suça sürüklenmesinde aile en önemli etkenlerden biridir; bireylere ebeveyn olmadan önce veya ebeveyn olacaklarını öğrendikleri andan itibaren ebeveynlik eğitimleri verilmeli; doğumdan sonra da belirli aşamalarla bu eğitimler sürdürülmelidir.

11.7. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı "Aile Merkezleri"nin kurulması; bu merkezlerde görev alacak psikolog, doktor, spor ve sanat alanındaki uzmanlar aracılığıyla çocukların ve ebeveynlerin gözlemlenmesi ve desteklenmesi sağlanmalıdır. Almanya'daki "Familienbildungsstätte" (Aile Eğitim Merkezleri) örneğine benzer şekilde, her şehirde kolay erişilebilir merkezlerin yaygınlaştırılması önerilmektedir.

11.8. "Aile yılı" kapsamında ayrılan fonların, sadece aileyi değil, çocuğu bağımsız bir hak öznesi olarak merkeze alan projelere yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

11.9. Aileye ve bakım verene yönelik yaptırımların ağırlaştırılması yerine, bakım verenlerin psiko-sosyal, ekonomik ve eğitsel açıdan güçlendirilmesini hedefleyen destek ve hizmet mekanizmalarının yaygınlaştırılması önceliklendirilmelidir. Bu kapsamda, cezalandırıcı yaklaşımlar yerine koruyucu ve önleyici sosyal hizmet modellerinin geliştirilmelidir.

12. Çocuk Ceza Hukuku Alanında Normatif ve Yapısal Öneriler

12.1. Türk ceza hukuku sisteminin çocukları korumak ve toplumla bütünleşmesi için suç öncesi ve suç sonrası süreçlerin yapılandırılması ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

12.2. Çocuk adalet sistemini öznelerinin özellikle kolluk görevlileri, hakimler, Cumhuriyet savcılar ve avukatların çocuk ceza hukuku alanında belirli aralıklarla uzmanlık eğitimi almaları sağlanmalıdır.

12.3. Çocukları suça sürükleyen nedenler, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet gibi disiplinlerin bulguları da dikkate alınarak değerlendirilmelidir; bu alanlarda ihtiyaç duyulan çalışmaların idare tarafından desteklenmesi sağlanmalıdır.

12.4. TCK m. 31/3 kapsamında güvenlik tedbirlerinin uygulanması zorunlu hale getirilmeli; çocukların eğitim hayatına geri dönmeleri sağlanmalı; çocukları ceza sisteminin dışına çıkaracak diversiyon (yönlendirme) mekanizmaları güçlendirilmelidir.

12.5. Çocukların tahliye olduktan ve koşullu salıverildikten sonraki yaşamları devlet tarafından izlenmeli; barınma, sağlık, eğitim ve meslek edinme konularında desteklenmeleri sağlanarak yeniden suça sürüklenmeleri önlenmelidir.

12.6. Suça sürüklenen çocuklar ve korunmaya ihtiyacı olan çocuklar hakkındaki tedbirlerin aynı kanun içinde ve aynı hüküm kapsamında düzenlenmesi, bu iki grubun özellik ve ihtiyaçlarındaki farklılık nedeniyle uygun değildir; çocuk ceza hukukuna özgü ayrı bir kanunda suça sürüklenen çocuklara ilişkin tüm düzenlemelerin bütüncül olarak yer alması önerilmektedir.

12.7. Çocuk savcılığı kurumunun ve çocuk mahkemelerinin yeniden yapılandırılması; güvenlik tedbirleri ve çocuklara özgü alternatif tedbirlerin sistem içinde geliştirilmesi gerekmektedir.

12.8. Çocuk yargılamasında çocuğun katılım hakkı etkin biçimde güvence altına alınmalı; taslak metinler kamuoyuna açık hale getirilerek bilimsel inceleme süreci tamamlanmadan yasalaştırılmamalıdır.

12.9. Çocuk adaletine ilişkin tüm politika ve mevzuat çalışmaları, çok disiplinli ve katılımcı bir yaklaşımla yürütülmeli; akademik kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının katkısı alınmalıdır.

13. Ceza Politikası: Artırımların Hedefi ve Çocuk–Yetişkin Ayrımı

13.1. Yeni yasa tasarısında benimsenen cezayı ağırlaştırma eğilimi, çocuk haklarının özüne aykırıdır; çocuk adalet sisteminde amaç cezalandırma değil, eğitici ve onarıcı yaklaşım olmalıdır.

13.2. Taslak düzenleme, çocuklar açısından yetişkinlerden daha ağır sonuçlar doğurabilecek niteliktedir; çocuklara yönelik cezaların yetişkinlere kıyasla ağırlaştırılması, Anayasa'nın eşitlik ve ölçülülük ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

13.3. İnfaz Kanunu'nda yapılmakta olan değişikliklerin bilimsel geçerliliği test edilmiş programlara dayanmaması, çocukların yeniden topluma kazandırılması için gerekli bilimsel, güvenilir ve ölçülebilir araçların kullanılmadığını göstermektedir.

13.4. Cezalar artırılabilecekse, bunun yönü çocuklara değil, çocukları suça azmettiren, yönlendiren veya koruma yükümlülüğünü yerine getirmeyen yetişkinlere çevrilmelidir. Ancak bu yapılırken de kusur ilkesi ile cezaların şahsiliği ilkesi gözetilmelidir.

13.5. Özellikle çocukla ilgili gerekli tedbirleri almayan kamu görevlileri bakımından cezasızlığın giderilmesi, gerekli ise bağımsız bir suç tipi olarak düzenlenmesi; hem çocukların korunmasını güçlendirecek hem de cezalandırma politikasını adalet ilkeleriyle daha uyumlu hale getirecektir.

14. Genel Sonuç ve Temel İlke

14.1. Mevcut taslak, çocuk ceza adalet sisteminde koruyucu ve onarıcı yaklaşımdan cezalandırıcı modele geçiş riskini taşımakta; normatif belirliliği zayıflatmakta, hakime ölçütsüz takdir yetkisi tanımakta, bilimsel verilerden ve uzman görüşlerinden yoksun karar süreçlerine zemin hazırlamaktadır.

14.2. Taslak metnin mevcut haliyle yürürlüğe girmesi, hem Anayasa'nın temel ilkeleriyle hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası çocuk hakları standartlarıyla uyumlu değildir.

14.3. Çocuk adalet sistemi, cezalandırma değil; koruma, eğitim ve topluma yeniden kazandırma ilkeleri üzerine inşa edilmelidir. Tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmeler uyarınca da çocuğun yararı, her türlü yasal düzenlemede esas öncelik olmalı ve anayasal güvence altında korunmalıdır.

14.4. Çocuklar hakkında tutuklama veya hapis cezasının etkisini anlayabilmek için, hapisanelerde ne olup bittiğinin bağımsız sivil denetim yoluyla ortaya konulması zorunludur; aksi halde cezanın amaç ve işlevi gerçekte değerlendirilemeyecektir.

14.5. Mevcut hapsedilme süreleri ve artan çocuk suçluluğu karşısında, çocukların daha uzun sürelerle hapisanelerde tutulmasının suçun ve suç tekrarının önlenmesine katkı sunmadığı; aksine suçla ilişkilenmeyi kolaylaştırdığı gözden kaçırılmamalıdır.

14.6. Çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılması, onların gelişim haklarının sınırlandırılması anlamına gelmektedir; çocukluk dönemi öğrenme, hatadan dönme, empati kurma ve yeniden yapılanma dönemidir. Bu dönemde kapatma uygulamaları gelişimi engellemekte, suç davranışını pekiştirmektedir.

14.7. Bu nedenle, yasa yapıcılar bakımından temel ilke net olmalıdır: **“Koruma, cezadan önce gelir.”** Çocuk adalet sistemi, koruyucu, onarıcı ve hak temelli bir anlayışla yeniden kurgulanmalı; cezalandırma merkezli yaklaşım yerine, çocuğu ve toplum güvenliğini birlikte gözeten, bilimsel verilere dayalı, şeffaf ve empatik bir politika benimsenmelidir.

ÇALIŞTAY KATILIMCILARI

1. Prof. Dr. Adem Sözüer (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
2. Prof. Dr. Bengi Semerci (Psikiyatrist)
3. Prof. Dr. Feridun Yenisey (Bahçeşehir Üniversitesi)
4. Doç. Dr. Eylem Ümit Atılğan (Girne Üniversitesi)
5. Dr. Öğr. Üyesi Tülay Kitapçıoğlu Yüksel (Kırklareli Üniversitesi)
6. Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Cankurt (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
7. Dr. Öğr. Üyesi Asuman İnceoğlu (İst. Bilgi Üniversitesi)
8. Dr. Öğr. Üyesi Fulya Eroğlu (Altınbaş Üniversitesi)
9. Av. Dr. Selmin Cansu Demir (TÇYOV- Özyeğin Üniversitesi)
10. Dr. Öğr. Üyesi Öznur Sevdiren (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
11. Dr. Öğr. Üyesi Mualla Buket Soygüt (İstanbul Bilgi Üniversitesi-TCHD)
12. Av. Cansu Şekerci (Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği -CİSST)
13. Özgür Aktükün (Sosyoloji Mezunları Derneği)
14. Merve Merdane (Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı)
15. Av. Ayşenur Demirkale (İstanbul Barosu)
16. Av. Hülya Gülbahar (Eşitlik için Kadın Platformu-EŞİK)
17. Av. Seda Akço (İstanbul Barosu)
18. Av. Kardelen Ateşçi (İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi)

EK RAPOR: TÜRKİYE'DE SOSYAL ÇALIŞMACILARIN ÇOCUKLARLA İLGİLİ KURUMLARDA ROLÜ VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Hazırlayan: Özgür Aktükün

(Sosyoloji Mezunları Derneği Başkanı)

Sosyal çalışma görevlisi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ile sosyal hizmet gibi alanlarda lisans eğitimi almış mezunlar için kullanılan ortak bir unvandır. Çocuk Koruma Kanunu ile literatüre giren bu geniş tanım, aslında sosyal hizmet uzmanlarının yürütmesi gereken işleri farklı disiplinlerden kişilerin üstlenmesine imkân tanımıştır.⁶

Sosyal Çalışma Görevlilerinin Görev Tanımı ve Rolü

Sosyal çalışma görevlileri, çocuk koruma ve çocuk adalet sistemi içinde çok çeşitli roller üstlenmektedirler. İlgili mevzuata göre bir sosyal çalışma görevlisi, görevini icra ederken çocuk haklarını ve yüksek yararını gözetmek, meslek etiğine uygun hareket etmek ve disiplinler arası işbirliği içinde çalışmakla yükümlüdür.⁷ Gerek **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı**'na bağlı kuruluşlarda, gerek **Adalet Bakanlığı** birimlerinde, gerekse **Sağlık Bakanlığı** bünyesindeki merkezlerde sosyal çalışma görevlilerinin temel sorumlulukları şu şekilde özetlenebilir:

- **Sosyal inceleme yapmak ve rapor hazırlamak:** Sosyal çalışma görevlileri, müdahale ettikleri çocuk hakkında detaylı bir **sosyal inceleme raporu (SİR)** hazırlar. Bu rapor; çocuğun özgeçmişini, aile durumunu, sosyoekonomik çevresini, eğitim durumunu, fiziksel ve zihinsel gelişimini, suça yönelmesine veya korunma ihtiyacına yol açan etkenleri kapsamlı biçimde ortaya koyar.⁸ SİR'de ayrıca çocuğa uygulanması uygun görülen koruyucu/destekleyici tedbirler ve denetim altına alınması gerekip gerekmediği, uygulanacak tedbirlerin süresi ile özel tedavi veya rehabilitasyon önerileri de yer alır⁹. Bu raporlar, çocuk mahkemelerinin gerek yargılama gerekse tedbir kararlarında

⁶ Eda Beydilli Gürbüz, "Sosyal Hizmet Eğitiminde Teori ve Pratiği Bütünleştirmede Bir Yöntem Olarak Simüle Müracaatçılar", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10.Sayı, Ekim 2020

⁷ cigm.adalet.gov.tr cigm.adalet.gov.tr, Erişim Tar: 30/08/2025

⁸ cigm.adalet.gov.tr unicef.org, Erişim Tar:30/08/2025

⁹ cigm.adalet.gov.tr Erişim Tar:30/08/2025

vazgeçilmez bir unsurdur ve kararların çocuğun özelliklerine uygun olmasını sağlamayı hedefler.¹⁰ Mevzuat, 12-15 yaş arası suça sürüklenen çocuklar için karar öncesi sosyal inceleme yaptırılmasını *esas* kabul etmektedir.¹¹ Dolayısıyla sosyal çalışma görevlileri hemen her vakada çocukla bireysel görüşmeler yaparak derinlemesine sosyal inceleme yürütür ve bulgularını raporlaştırırlar. Hazırlanan SİR'ler, çocuk hakimlerine “sosyo-pedagojik bir bakış açısı” kazandırmakta; çocuğun durumuna en uygun hukuki/rehabilite edici kararı verebilmelerine yardımcı olmaktadır.

- **Çocuğun ifadesi ve yargı sürecinde destek:** Suça sürüklenen veya mağdur çocukların adli süreçte zarar görmemesi için sosyal çalışma görevlileri kritik bir rol oynar. Çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında çocuğun yanında bulunarak, adalet mekanizmasının çocuğu olumsuz etkilemesini önlemeye çalışırlar.¹² Özellikle çocukların haklarını anlayabileceği dilde onlara anlatmak, kendini güvende hissetmesini sağlamak ve görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi için destek vermek sosyal çalışma görevlisinin görevidir. Çocuk mahkemelerinde görevli sosyal hizmet uzmanları, duruşmada söz alarak çocuk hakkında sözlü veya yazılı değerlendirmeler yapabilir; böylece yargılamaya **sosyo-pedagojik bir perspektif** eklerler.¹³ Örneğin mahkemece verilecek bir tedbirin çocuğun yararına nasıl uygulanacağı konusunda görüş bildirerek kararın amacına ulaşmasına katkıda bulunurlar. Ayrıca hakim veya savcılar, sosyal çalışma görevlisine çocuğun ifadesi öncesi ve sonrasında rehberlik etme, çocuğa haklarını hatırlatma gibi çeşitli görevler verebilirler.¹⁴
- **Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin planlanması ve takibi:** Çocuk mahkemesi tarafından **koruyucu/destekleyici tedbir** kararı verilen çocuklar için, kararın uygulanması, takibi ve denetimi de sosyal çalışma görevlilerine önemli sorumluluklar yükler. Mahkeme veya çocuk hakimi gerekli gördüğünde bir sosyal çalışma görevlisini, çocuğa verilen tedbirin uygulanmasını izlemek ve düzenli inceleme yapmakla görevlendirebilir. Örneğin bir çocuğa eğitim tedbiri veya danışmanlık tedbiri verildiyse, sosyal çalışma görevlisi çocuğun okula devam durumunu ya da psiko-sosyal destek hizmetlerine katılımını izleyip raporlar. Görevliler, tedbirlerin yerine getirilmesini

¹⁰ unicef.org unicef.org. Erişim Tar:30/08/2025

¹¹ unicef.org. Erişim Tar:30/08/2025

¹² cigm.adalet.gov.tr. Erişim Tar:30/08/2025

¹³ unicef.org. Erişim Tar:30/08/202

¹⁴ unicef.org. Erişim Tar:30/08/2025

denetlerken gerektiğinde tedbirin değiştirilmesini veya kaldırılmasını da mahkemeden talep etme yetkisine sahiptir. Bu sayede her çocuğun ihtiyacına uygun müdahalenin sürekliliği sağlanmaya çalışılır. Nitekim mevzuat, “sosyal çalışma görevlisi, hakimın vereceği tedbir kararı veya hükmün uygulanması konusunda çocuğun yararına görüş bildirir, tedbirlerin organizasyonuna katkıda bulunur ve uygulamayı denetler” diyerek bu rolü netleştirmektedir.¹⁵

- **Psiko-sosyal destek ve rehabilitasyon çalışmaları:** Suça sürüklenen çocukların yeniden topluma kazandırılması için sosyal çalışma görevlileri, hem bireysel hem grup düzeyinde çeşitli rehabilitasyon faaliyetleri yürütür. **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kurumlarda** (örneğin Çocuk Destek Merkezleri ve çocuk yuvalarında) görevli meslek elemanları, çocukların psikososyal gelişimini destekleyici programlar hazırlar ve uygular. Her çocuğa bir *danışman* meslek elemanı atanarak, çocuğun merkeze uyum sağlaması, bireysel ihtiyaçlarının belirlenmesi, aile ilişkilerinin düzenlenmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin takibi sağlanır.¹⁶ Danışman sosyal çalışmacı, çocuk için bireyselleştirilmiş bir **uygulama planı** ve **psikososyal destek programı** hazırlar; bu plan çerçevesinde çocukla düzenli görüşmeler yapar, grup etkinlikleri düzenler ve çocuğun yaşam becerilerini geliştirmeye çalışır.¹⁷ **Adalet Bakanlığı'na bağlı ceza infaz kurumlarında** (çocuk kapalı cezaevleri ve çocuk eğitimevlerinde) ise psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan *psiko-sosyal yardım servisi* bulunmaktadır. Bu birimde sosyal çalışma görevlileri, hükümlü çocukları kurumda ilk kabulde değerlendirir ve tanıma tanıtma formları doldurur; ardından her çocuk için bir iyileştirme planı geliştirir.¹⁸ Bireysel danışmanlık görüşmeleri, **sosyal grup çalışmaları**, aile eğitimleri, rehberlik faaliyetleri bu planın temel unsurlarındandır.¹⁹ Örneğin cezaevi eğitimevlerinde sosyal çalışma görevlileri, çocukların risk ve ihtiyaçlarına göre öfke kontrolü, dürtü yönetimi, değerler eğitimi gibi grup programları yapabilir; spor, sanat, mesleki eğitim gibi etkinlikler organize ederek çocukların sosyal becerilerini artırmayı hedeflerler.²⁰ **Denetimli serbestlik müdürlüklerinde** de benzer şekilde sosyal hizmet uzmanları ve diğer uzmanlar, toplum

¹⁵ unicef.org. Erişim Tar:30/08/2025

¹⁶ aile.gov.tr aile.gov.tr Erişim Tar:30/08/2025

¹⁷ aile.gov.tr aile.gov.tr. Erişim Tar:30/08/2025

¹⁸ Sultan Ebru BULGURCUOĞLU, Gülsüm ÇAMUR DUYAN, "Hükümlü Çocuklar: İstanbul Ve Ankara Çocuk Eğitimevi Örneği", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2019 Bahar (30), 167-190

¹⁹ Sultan Ebru BULGURCUOĞLU, Gülsüm ÇAMUR DUYAN, a.g.e

²⁰ Sultan Ebru BULGURCUOĞLU, Gülsüm ÇAMUR DUYAN, a.g.e

içinde denetim altındaki çocuklara dönük yapılandırılmış programlar uygular. Örneğin on oturumluk öfke kontrolü ve madde bağımlılığı programları, bireysel görüşme seansları ve kişisel gelişim seminerleri aracılığıyla suça sürüklenen çocuğun davranış ve tutumlarını iyileştirmeye çalışırlar.²¹ Hedef, çocuğun yeniden suç işlemesini önlemek ve topluma uyumunu güçlendirmektir. Nitekim Hatay Denetimli Serbestlik Müdürlüğü örneğinde, genç yükümlülere yönelik eğitim ve rehabilitasyon faaliyetlerinin psikolog, **sosyal hizmet uzmanı**, sosyolog, öğretmen ve infaz memurlarından oluşan bir ekipçe yürütüldüğü; grup çalışmaları, bireysel görüşmeler ve seminerlerle suçlu davranışların değiştirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir.²²

- **Ailelerle çalışma ve yönlendirme:** Çocukla yapılan sosyal hizmet müdahalelerinin başarısı için aile boyutunun ihmal edilmemesi gerekir. Sosyal çalışma görevlileri, çocuğun ebeveynleri veya bakım verenleri ile görüşmeler yaparak ailenin sorunlarını tespit eder, onları sürece dahil etmeye çabalar. Çocuğun ailesine rehberlik etmek, ebeveynlik becerilerini geliştirmek, gerekli durumlarda aile içi iletişimi ve işbirliğini artırmak görevler arasındadır. Örneğin bir danışman, merkeze kabul edilen çocuğun ailesiyle düzenli görüşerek çocuğun ihtiyaçlarını aktarır ve ailenin de destekleyici rol oynamasını sağlamaya çalışır. Ceza infaz kurumlarında da sosyal hizmet birimi, hükümlü çocukların aileleriyle iletişim kurar; açık görüş günlerinde ailelere danışmanlık yapar, çocuğun tahliye sonrası aile yanına dönüşüne aileyi hazırlar. Aileyle çalışmada sık karşılaşılan sorunlardan biri, bazı ailelerin işbirliğine kapalı olması ya da çocuğa ulaşmada yaşanan güçlüklerdir. Nitekim bir araştırmada sosyal çalışma görevlileri, “**aileye ulaşmada zorluk**” ve “**ailenin iletişime kapalı olması**” gibi engellerle sıkça karşılaştıklarını belirtmiştir.²³ Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları, gerektiğinde aileye rağmen çocuğun yararı için karar alınmasını sağlayacak şekilde durumu yargıya bildirmek zorunda da kalabilmektedir.²⁴ Ailelerle etkili çalışabilmek için görüşme teknikleri konusunda yenilikçi bilgi ve yöntemlere ihtiyaç duyulduğu, hizmet içi eğitimlerle uzmanların bu alanda desteklenmesi gerektiği önerilmektedir.²⁵

²¹ hatay.adalet.gov.tr,Erişim Tarihi:31/08/2025

²² hatay.adalet.gov.tr,Erişim Tarihi:31/08/2025

²³ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ, ”Çocuk Adalet Sisteminde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Uygulamaya Yönelik Algıları”, Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt 29, Sayı 2, Ekim 2018, s. 163-189

²⁴ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

²⁵ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

- **Çok disiplinli ekip ve işbirliği çalışmaları:** Sosyal çalışma görevlilerinin hemen tüm çalışma alanlarında ekip halinde ve diğer kurumlarla işbirliği içinde çalışması esastır. Özellikle çocuk koruma vakaları, eğitim, sağlık, adalet gibi birden fazla kurumun eşzamanlı müdahalesini gerektirebilir. Mevzuat, sosyal çalışmacının sosyal inceleme yaparken **Millî Eğitim, Sağlık, Çalışma Bakanlıkları, yerel yönetimler ve STK'lar dahil olmak üzere** ilgili her kurumdan çocuk ve ailesine dair gerekli bilgileri talep edebileceğini, bu kurumların da istenen bilgiyi vermek zorunda olduğunu belirtmiştir²⁶ Örneğin sosyal çalışmacı, bir çocuk hakkında rapor hazırlarken okuldan devamsızlık bilgilerini, sağlık kuruluşundan tıbbî raporları, polis biriminden çocuğun karıştığı olay kayıtlarını talep edip inceleyebilir. Bu yetki, çocuğun durumu hakkında **bütüncül bir değerlendirme** yapmayı mümkün kılar. Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) gibi yapılarda da sosyal hizmet uzmanları, hekim, psikolog, adli görüşmeci, kolluk görevlisi gibi farklı mesleklerden profesyonellerle omuz omuza çalışır. Cinsel istismar mağduru çocukların tek bir merkezde ifade ve muayene hizmeti almasını sağlayan ÇİM modelinde, sosyal çalışmacılar çocuğun kriz durumunu yönetmede, ailesine rehberlik etmede ve sağlık/adalet süreçleri arasında köprü kurmada görev alır. Örneğin istismar şüphesiyle ÇİM'e getirilen bir çocuk için sosyal çalışmacı ilk psikososyal değerlendirmeyi yapar, çocuğun acil ihtiyaçlarını belirler (güvenli barınma, tıbbî destek vb.) ve vakayı İl Sosyal Hizmet birimleriyle koordine ederek çocuğa uygun bakım tedbiri alınmasını sağlar. Bu merkezlerde *7/24 nöbet usulüyle* sosyal hizmet personeli bulundurularak, çocuğun ifadesinin alınmasından sonraki rehabilitasyon sürecine de eşlik edilmektedir.²⁷ Tüm bu örnekler, sosyal çalışma görevlilerinin etkin bir takım çalışması ve kurumlar arası koordinasyon rolü üstlendiğini göstermektedir.

Mesleki Araçlar ve Uygulama Materyalleri

Sosyal çalışma görevlileri, işlerini icra ederken çeşitli **mesleki araçlar** ve standartlaştırılmış formlar kullanır. Bu araçlar hem kurum içi prosedürlerin parçasıdır, hem de mesleki müdahalenin belgelendirilmesini sağlar:

²⁶ cigm.adalet.gov.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

²⁷ kararlar.ombudsman.gov.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

- **Sosyal İnceleme Raporu (SİR):** Yukarıda bahsedilen SİR, hem adli süreçte hem de sosyal hizmet kurumlarında temel başvuru belgesidir. Her çocuk vakasında gerçekleştirilen sosyal inceleme neticesinde hazırlanan bu rapor, belirli bir **standart formata** sahiptir. Örneğin Çocuk Koruma Kanunu'na ilişkin yönetmelik, SİR'de bulunması gereken başlıkları ayrıntılı şekilde tanımlamıştır: çocuğun gelişim aşamaları, fiziksel/duygusal/sosyal özellikleri, ailesinin sosyoekonomik durumu, aile içi ilişkiler, okul ve iş yaşamı, boş zaman ortamı, çocuğun suça yönelmesine veya mağduriyetine yol açan etkenler, gözlemlenen davranışlar, uygulanacak tedbir önerileri vb. tüm hususlar raporda yer alır.²⁸ Bu sayede raporu okuyan bir hakim veya idareci, çocuğun hayat koşullarını ve ihtiyaçlarını bütüncül biçimde görüp karar verebilir. SİR hazırlarken sosyal çalışmacı gerektiğinde psikoloji, tıp, pedagoji gibi diğer disiplinlerden uzman görüşüne de başvurabilir; örneğin bilişsel değerlendirme için psikiyatrist raporu alınması mahkemece istenebilmektedir.²⁹ SİR, sosyal hizmetin **temel tanılama aracı** olarak standardize edilmiş olsa da, her kurum kendi ihtiyaçlarına göre ufak farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il müdürlükleri, korunma altına alınacak çocuklar için SİR formatını mevzuata uygun ama kendi bilgi sistemlerine entegre şekilde kullanmaktadır. Yine de içerik olarak SİR'ler büyük ölçüde benzer bilgiler içermekte ve disiplinler arası ortak dili sağlamaktadır.
- **Vaka kayıt dosyaları ve formları:** Sosyal çalışma görevlileri, müdahale ettikleri her çocuk için bir *vaka dosyası* oluşturur ve yapılan tüm mesleki işlemleri burada kayda alır. **Mesleki çalışma raporları** başta olmak üzere görüşme tutanakları, resmi yazışmalar, hukuki evraklar çocuğun kişisel dosyasında toplanır ve gizlilikle muhafaza edilir.³⁰ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda bu amaçla standart formlar geliştirilmiştir. Örneğin **vaka takip formu**, çocuğa sunulan hizmetlerin ve gelişiminin düzenli olarak izlenip kaydedildiği bir formdur. Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nde "çalışmalar raporlaştırılır ve vaka takip formuna işlenir; vakaya ilişkin tüm rapor ve belgeler çocuğun dosyasında saklanır" denilerek bu uygulama zorunlu kılınmıştır. Danışman olarak görev yapan meslek elemanları, belirli periyotlarla **değerlendirme raporları** hazırlayıp vaka tartışma toplantılarında sunarlar ve bunları dosyaya kaldırır. Bu değerlendirme raporları, çocuğun merkeze kabulünden itibaren

²⁸ cigm.adalet.gov.tr cigm.adalet.gov.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

²⁹ cigm.adalet.gov.tr cigm.adalet.gov.tr Erişim Tarihi:31/08/2025

³⁰ aile.gov.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

kaydettiği ilerlemeyi, uygulanan psikososyal programların sonuçlarını ve varsa değişen ihtiyaçlarını ortaya koyar. Örneğin danışman, sorumlu olduğu çocuk için aylık değerlendirme raporu hazırlayıp ekip toplantısında sunmak ve dosyasına koymakla yükümlüdür. Yine merkezin psiko-sosyal servisinde tüm mesleki raporlar ve tutanaklar için bir **kayıt defteri** tutulur; çocukların sosyo-ekonomik durumlarına dair istatistiksel raporlar il müdürlüğüne iletilir ve ulusal veri sistemine işlenir.³¹ Bütün bu formlar, mesleki müdahalede standartlaşma ve sürekliliğe katkı sunmaktadır. *Standart görüşme formları* konusunda ise kurumlardan kuruma farklı uygulamalar vardır. Örneğin adliyelerde sosyal çalışmacılar, kendi mesleki bilgi ve teknikleriyle yapılandırılmış görüşmeler yaparken, sosyal hizmet merkezlerinde ilk görüşme formları kullanılabilir. Ancak genel olarak, tüm kurumlarda sosyal çalışmacılar **görüşme becerilerini** temel araç olarak kullanır; form ve formların içeriği bu süreci belgelemeye hizmet eder.

- **Psikososyal Müdahale Programları:** Çocukların rehabilitasyonunda kullanılan özel teknikler ve programlar da mesleki araçlar arasında sayılabilir. Son yıllarda Türkiye’de suça sürüklenen çocuklar için **yapılandırılmış programlar** geliştirilmeye başlanmıştır. Örneğin denetimli serbestlik uygulamalarında HAYDE (Hayat için Değişim) gibi suçtan uzaklaştırıcı programlar, SAMBA (Sigara Alkol Madde Bağımlılığı) gibi bağımlılık önleme programları yürütülmektedir.³² Bu programlar çoğunlukla grup çalışması formatında, belirli oturumlarla gerçekleştirilmektedir. Ceza infaz kurumlarında da çocukların *öfke kontrolü, iletişim becerileri geliştirme, değerler eğitimi* gibi alanlarda grup eğitimlerine katılımı sağlanır.³³ Sosyal çalışma görevlileri bu tür programların planlanmasında ve kolaylaştırıcılığında aktif rol alır. Ayrıca bireysel düzeyde **vaka yönetimi** yaklaşımı uygulanır; her çocuğun ihtiyaçlarına göre terapiye yönlendirme, okul kaydının sağlanması, mesleki eğitim kurslarına yazdırma, hobi ve spor aktivitelerine katılımını teşvik etme gibi adımlar atılır. *Özel rehabilitasyon teknikleri* konusunda ise ne yazık ki tam bir standardizasyondan söz etmek zordur. Örneğin travma yaşamış çocuklar için bilişsel davranışçı terapi veya EMDR gibi yöntemlerin kullanımına dair uygulamalar, büyük oranda o kurumda bulunan uzmanın bireysel inisiyatifine ve formasyonuna bağlı kalmaktadır. Bir araştırmada sosyal çalışma görevlileri, özellikle istismar vakalarında rapor hazırlamanın ve müdahalenin

³¹ aile.gov.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

³² hatay.adalet.gov.tr

³³ Sultan Ebru BULGURCUOĞLU, Gülsüm ÇAMUR DUYAN, a.g.e

zorluğuna dikkat çekmiş; **travmatik vakalarla çalışma konusunda daha fazla uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyduklarını** vurgulamışlardır.³⁴ Bu da mesleki araçların etkin kullanımının, sosyal çalışmacıların ilgili konuda eğitim almasıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Nitekim suça sürüklenen çocuklarla çalışan görevliler, **gelişim psikolojisi, çocukla iletişim teknikleri, suç eğilimiyle başa çıkma yöntemleri** gibi alanlarda hizmet içi eğitim talep etmektedir.³⁵

Kurumlar Arası Eşgüdüm ve İşbirliği Durumu

Suçta sürüklenen veya korunma ihtiyacındaki çocuklarla ilgili hizmetler, birden fazla bakanlığın sorumluluk alanına girmektedir. 2005 yılında çıkarılan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, bu kurumlar arası işbirliğini sağlamak üzere il düzeyinde koordinasyon mekanizmaları öngörmüştür. Kanununun 41. maddesi uyarınca her ilde, valilik koordinasyonunda **Çocuk Koruma İl Koordinasyon Kurulları** kurulması ve düzenli aralıklarla toplanarak çocuklar hakkında alınan tedbirlerin uygulanmasını değerlendirmesi gerekir. Bu kurulda Adalet, Aile ve Sosyal Hizmetler, Sağlık, Millî Eğitim Bakanlığı temsilcileri ile kolluk birimleri ve STK temsilcileri yer alır. Teoride bu yapı, suça sürüklenen bir çocuk hakkında verilen kararların tüm paydaş kurumlarca eşgüdümlü şekilde uygulanmasına hizmet edecektir. **Ancak pratikte kurumlar arası eşgüdüm büyük ölçüde kağıt üzerinde kalmıştır.** Yapılan değerlendirmeler, il koordinasyon kurullarının birçoğunun *düzenli ve işlevsel biçimde toplanmadığını* ortaya koymaktadır.³⁶ Pek çok ilde vali yardımcısı başkanlığında yılda sadece birkaç kez toplantı yapılmakta; bu toplantılara bazen çocuk hakimleri, savcılar gibi kritik aktörler katılmamakta veya hiç davet edilmemektedir.³⁷ Bu durum, her kurumun kendi odağındaki işlemlere yoğunlaşıp **bütüncül bir vaka yönetimi yaklaşımının hayata geçirilememesine** yol açmaktadır.

Eşgüdüm eksikliğinin somut sonuçları, çocukların hayatında parçalanmış müdahaleler olarak görülür. Örneğin suça sürüklenen bir çocuk mahkemece denetimli serbestliğe yönlendirilmişse, çocuğun aynı zamanda ailevi sorunlarıyla Aile Bakanlığı ilgilenir, eğitim sorunuyla Millî Eğitim ilgilenir, ruh sağlığı sorunuyla Sağlık Bakanlığı... Her bir kurum kendi kayıtlarını tutup

³⁴ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

³⁵ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

³⁶ cocukhaklari.barobirlik.org.tr.Erişim Tarihi:31/08/2025

³⁷ cocukhaklari.barobirlik.org.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

kendi planını uygularken, çocuğun yüksek yararı için bu planların bir araya geldiği, verilerin paylaşıldığı bir mekanizma zayıf kalmaktadır. Kurumlar arasında **ortak bir veri tabanı** veya takip sistemi bulunmamaktadır. Adalet Bakanlığı'nın UYAP sisteminde yer alan çocuk vakası bilgileri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sistemine otomatik aktarılmaz; bu da vakayla ilgili bilgilerin akışında kopukluk yaratabilir. Koordinasyondaki bu kopukluk, çocukla ilgili *mesleki iş ve işlemlerin bütünlüklü olmaması* sonucunu doğurmaktadır. Nitekim suça sürüklenen çocuklar üzerine yapılan eleştirilerde, “her bakanlığın kendi bünyesinde süreç takibi yapması ve çocukla ilgili mesleki çalışmaların standart bir bütünlükten yoksun olması” temel sorunlardan biri olarak dile getirilmektedir. Bu parçalı yapı içinde, sosyal çalışma görevlileri kendi kurumlarının sınırları dahilinde ellerinden geleni yapsalar da, kurum değiştiren veya aynı anda birden çok kurumun müdahalesine ihtiyaç duyan çocuklar açısından **süreklilik ve tutarlılık** sağlanamayabilmektedir.

Bazı iyileştirme çabaları olmakla birlikte (örneğin son yıllarda adliyelerde kurulan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri birimlerinin, Aile Bakanlığı ve Sağlık birimleriyle bağlantı kurma girişimleri gibi), genel olarak kurumlar arası güçlü bir eşgüdüm kültürü henüz yerleşmemiştir. Bu durum, sosyal hizmet mesleğinin çocuk adalet sistemindeki fonksiyonunu da sınırlamaktadır. Özetle, suça sürüklenen çocukla ilgili **bilgi paylaşımı, ortak planlama ve izleme** konularında kurumsal olanaklar yetersiz kalmakta; bunun sonucu olarak çocuk tekil kurumlar arasında adeta mekik dokumakta ve izlenebilirliği azalabilmektedir.

Yeniden Topluma Kazandırma Etkinliği ve Mevcut Durum

Çocuk adalet sisteminin nihai amacı, suça karışmış çocukların topluma yeniden kazandırılması, bir daha suç işlemelerinin önlenmesi ve topluma yapıcı bireyler olarak katılımlarının sağlanmasıdır.³⁸ Bu amaç doğrultusunda getirilen yeniliklere rağmen, Türkiye’de uygulamada istenen etkinliğin tam sağlanamadığı eleştirileri yapılmaktadır. 2005’te yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu sonrasında çocuk mahkemelerinin sayısı artırılmış, bu mahkemelere sosyal çalışma görevlileri atanmış, Aile Bakanlığı bünyesinde **Koruma, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri** kurulmuştur.³⁹ Yani yapısal olarak çocuk adalet sistemi güçlendirilmiştir. **Ancak 2005’ten bu yana süregelen yanlış uygulamalar, çocukların haklarını korumada**

³⁸ unicef.org/dergipark.org.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

³⁹ cocukhaklari.barobirlik.org.tr. Erişim Tarihi:31/08/2025

başarısızlığa yol açmıştır.⁴⁰ Özellikle suça sürüklenen çocuklara yönelik verilen hizmetlerin niteliğinin, onları topluma kazandırma noktasında yetersiz kaldığı görüşü hakimdir. Örneğin Türkiye’de ceza infaz kurumuna girip çıkan çocukların tekrar suç işleme oranlarına dair resmi veriler sınırlı olsa da, alandaki uzmanlar **yeniden suçluluk riskinin oldukça yüksek** olduğuna dikkat çekmektedir. Suça sürüklenen çocuk sayısının son 10 yılda %100’den fazla artarak 2023 itibarıyla ~180 bine ulaşması, önleyici ve rehabilite edici sistemin istenen düzeyde etkili olmadığını düşündürmektedir.⁴¹

Sosyal çalışma görevlilerinin yoğun çabalarına rağmen çocukların yeniden topluma kazandırılmasında karşılaşılan güçlükler şunlardır:

- **Yoğun iş yükü ve personel eksikliği:** Kurumlardaki sosyal hizmet personeli sayısı, vakaların ihtiyacına oranla düşük kalmaktadır. Her bir sosyal çalışmacının aynı anda çok sayıda çocuk vakasından sorumlu olması, nitelikli ve bireyselleştirilmiş hizmet sunumunu zorlaştırır. Araştırmalar, sosyal çalışma görevlilerinin aşırı iş yükü altında çalıştığını ve bunun iş tatminini düşürdüğünü ortaya koymaktadır.⁴² İş yoğunluğu nedeniyle vakaların takibinde süreklilik sağlamak güçleşebilmekte, bazı çocuklar yeterince izlenmeden sistemden çıkabilmektedir.
- **Fiziksel ve altyapısal yetersizlikler:** Özellikle adliyelerde çocuklarla görüşme yapılacak uygun fiziki mekanların eksikliği vurgulanmaktadır.⁴³ Bir çalışma, sosyal çalışma görevlilerinin çocukla görüşmede *fiziksel koşulların uygun olmamasını* önemli bir güçlük olarak yaşadıklarını kaydetmiştir.⁴⁴ Çocuklar için özel tasarlanmış görüşme odaları, oyun/terapi odaları her kurumda bulunmayabilir. Kuruluş bakımı altındaki çocuklar için rehabilitasyon etkinliklerinin yapılacağı atölye, spor alanı gibi imkanlar da kısıtlı olabilir. Bu altyapı sorunları, çocuklara sunulan hizmetlerin kalitesini sınırlamaktadır.
- **Mesleki yetkinlik ve eğitim ihtiyacı:** Farklı disiplinlerden gelen sosyal çalışma görevlilerinin ortak bir yeterlilik düzeyinde olmaması, hizmet kalitesinde

⁴⁰ Sultan Ebru BULGURCUOĞLU, Gülsüm ÇAMUR DUYAN,a.g.e

⁴¹ t24.com.tr, “Türkiye’de suça sürüklenen çocuk sayısı son 14 yılda 100 binden fazla arttı!”, 20 Eylül 2024; Erişim Tarihi:31/08/2025

⁴² Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

⁴³ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

⁴⁴ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

dalgalanmalara yol açar. Örneğin sosyoloji veya öğretmenlik mezunu bir görevliden, bir sosyal hizmet uzmanının sahip olduğu klinik müdahale becerilerini göstermesi beklenirken zorlanmalar yaşanabilir. Nitekim sahada çalışan görevliler, *çocukla iletişim ve gelişim psikolojisi konusunda bilgi eksikliği* hissettiklerini dile getirmiştir.⁴⁵ Özellikle özel gereksinimli çocuklarla görüşme, madde bağımlısı çocukla çalışma, travma yaşamış çocukla terapi gibi konularda mesleki yeterlilikler her zaman yeterli olmayabilir. Bunun farkında olan sosyal çalışmacılar, hizmet içi eğitimlerle kendilerini geliştirmek istemekte, yenilikçi yöntemlere ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.⁴⁶ Bu alandaki eğitim eksiklikleri giderilmediği takdirde, yeniden topluma kazandırma çalışmalarının etkinliği de düşmektedir.

- **Aile ve çevre faktörleri:** Çocuğun toplumla bütünleşmesinde ailesinin ve yakın çevresinin rolü kritiktir. Ancak birçok vakada aile, çocuğun suçtan uzaklaştırılması çabalarında yeterince destekleyici olamaz. Bazı aileler ilgisiz veya işbirliğine kapalı olabilmektedir.⁴⁷ Hatta kimi zaman çocuk bizzat aile içi şiddet veya ihmal nedeniyle suça itilmiştir; bu durumda aile rehabilitasyonun parçası olmaktan ziyade çocuğun uzak tutulması gereken bir unsur haline gelir. Bu gibi durumlar sosyal çalışmacıların işini zorlaştırmakta, çocuğun toplumla bütünleşme sürecini sekteye uğratmaktadır. Ayrıca çocuk tekrar aynı riskli mahalle ortamına döndüğünde, akran gruplarının olumsuz etkisiyle yeniden suça sürüklenme ihtimali ortaya çıkabilir. Toplumsal düzeyde yoksulluk, göç, ayrımcılık, okul terki gibi makro etkenler de çocukların suça yönelimini beslemektedir.⁴⁸ Sosyal hizmet uzmanları bu çevresel sorunları tek başına çözmekte yetersiz kalabilir; bu da mesleki çabaların sonuç alma düzeyini sınırlayan bir gerçektir.
- **Kurumsal politika ve sürdürülebilirlik sorunları:** Çocukların yeniden topluma kazandırılması uzun soluklu ve izleme gerektiren bir süreçtir. Ancak kurumların performans ölçütleri ve işleyiş biçimi, çoğunlukla kısa vadeli ve işlem odaklıdır. Örneğin denetimli serbestlik tedbiri sona eren bir çocuğun daha sonra ne yaptığı, hayatına nasıl yön verdiği sistematik olarak takip edilmemektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, suça sürüklenen çocuklara belli bir süre kuruluş hizmeti verdikten sonra, çocuk reşit olunca veya tedbir kararı bitince dosyayı kapatmaktadır. Sonrasında

⁴⁵ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

⁴⁶ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

⁴⁷ Simel PARLAK, Çiğdem DEMİR ÇELEBİ,a.g.e

⁴⁸ Sultan Ebru BULGURCUOĞLU, Gülsüm ÇAMUR DUYAN,a.g.e

çocuğun istihdam edilmesi, barınma sorunu, toplumsal yaşama uyumu gibi konular çoğu kez kendi haline bırakılır. Bu durum, kazanımların kalıcı olmasını engelleyebilir. Kurumlar arası eşgüdüm eksikliği de sürdürülebilir rehabilitasyon politikaları geliştirilmesini engeller. Örneğin yerel yönetimler, STK'lar ve devlet kurumlarının ortak projelerle çocuklara uzun vadeli mentorluk, izleme, destek sunması gerekiyken; mevcut yapıda bu tür girişimler proje bazlı kalmakta, kurumsal bir model haline gelememektedir.

Yukarıdaki zorluklar, sosyal çalışma görevlilerinin çabalarını sekteye uğratsa da, meslek elemanları bireysel gayretleriyle çocukların hayatında fark yaratmaya çalışmaktadır. Örneğin pek çok sosyal hizmet uzmanı, görev tanımında olmasa bile çocukların eğitim hayatı için okul müdürleriyle görüşmekte, iş bulmaları için belediyelerle irtibat kurmakta, kendi inisiyatifleriyle çocuğa kitap, kıyafet temin etmektedir. Ancak sistemin yapısal sorunları çözülemedikçe, bu tür özverili çabalar genele yayılmış bir etki yaratmakta yetersiz kalmaktadır.

Sonuç ve Eleştirel Değerlendirme

Sonuç olarak, Türkiye’de suça sürüklenen çocuklar alanında sosyal çalışma görevlilerinin rolü çok kritik olmakla beraber, mevcut kurumsal yapı ve olanaklar mesleğin potansiyelini tam olarak ortaya koymasına izin vermemektedir. Sosyal çalışma görevlileri; adliyeden hastaneye, bakım kuruluşundan denetimli serbestliğe kadar geniş bir yelpazede çocukların yüksek yararı için emek vermekte, hukuki süreçten rehabilitasyona kadar pek çok noktada sorumluluk üstlenmektedir. Ne var ki, her bakanlığın kendi bünyesinde süreç takibi yapması, kurumlar arası bağlantı mekanizmalarının zayıflığı ve mesleki standart eksikliği, **sosyal hizmet müdahalelerinin parçalı ve etkisinin sınırlı kalmasına** yol açmaktadır.⁴⁹

Suçta sürüklenen çocuk sorununu büyüten faktörlerden biri, tam da bu kurumsal ve mesleki altyapı eksikliğidir. Çocuklara yönelik hizmetlerde **standartlaşmış mesleki materyal ve yöntemlerin olmaması**, her kurumun kendince araçlar kullanması sonucunu doğurur. Örneğin bir kurumda doldurulan formun diğer kurumdaki karşılığı olmayabilir; bu da sürekliliği engeller. Yine her kurumun ayrı dosya tutması, çocuğun verilerinin parçalanmasına neden olur. **Eşgüdüm eksikliği**, çocuğa çok boyutlu yaklaşımı güçleştirir. Oysa çocukların suça yönelme

⁴⁹ Eda Beydili Gürbüz, a.g.e

nedenleri çok boyutludur ve çözümünü de ancak entegre bir yaklaşımla mümkündür. Sosyal çalışma görevlilerinin kurumlar arasındaki köprü rolü güçlendirilmediği takdirde, çocuklar sistem boşluklarından faydalanarak tekrar suça yönelebilmektedir. Nitekim uzmanlar, çocuk adalet sisteminde onarıcı adalet prensiplerinin tam yerleşmemesi ve uygulamadaki aksamlar nedeniyle çocuk haklarını korumada başarı sağlanamadığını belirtmektedir.⁵⁰

Kurumlar arası gerçek bir koordinasyon için bilgi paylaşım platformları kurulmalı, il çocuk koordinasyon kurulları etkin hale getirilmelidir. Tüm kurumlarda kullanılan formlar, raporlama sistemleri ve müdahale kılavuzları uyumlu ve standart olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının iş yükü azaltılarak her vakaya yeterli zaman ayırmaları sağlanmalıdır. Ayrıca meslek elemanlarının sürekli eğitimi ile çocuklara yönelik kanıta dayalı müdahale tekniklerini uygulayabilmeleri temin edilmelidir. **Unutulmamalıdır ki**, suça sürüklenen çocukların tekrar topluma kazandırılması, yalnızca cezai tedbirlerle değil; ancak güçlü bir sosyal hizmet altyapısı ve bütüncül bir destek sistemi ile mümkün olabilir. Bu da sosyal çalışma görevlilerinin rol ve fonksiyonlarını tam anlamıyla ifa edebilecekleri kurumsal şartların yaratılmasını gerektirmektedir. Mevcut duruma eleştirel bir gözle bakmak, bu alandaki politika ve uygulamaları çocukların yararı doğrultusunda geliştirmek için ilk adımdır.

⁵⁰ Sultan Ebru BULGURCUOĞLU, Gülsüm ÇAMUR DUYAN,a.g.e